Kulin Ferenc:

A békíthetetlen

(tévéjáték)

SZEREPLŐK:

Janus Pannonius, **költő, pécsi püspök, szlavóniai bán, a Mátyás elleni összeesküvés feje, 38 éves.**
Kanizsai András, **püspök, a Szentszék követe**
Franciscus páter, **Janus barátja, leghűségesebb társa. Janusnál idősebb.**
Zsuzsanna, **Janus Pannonius alkalmi szobalánya**
Karvaly Kálmán, **magyar nemes, kalandorságra hajlamos, a pártütők hangadója: a politikailag folytonosan bizonytalan Délvidék tipikus, amorális figurája.**
Kondoros Mihály, magyar nemes
I., II., III., IV. nemes pártütők
Kapitány
1. Zsoldos
2. Zsoldos

Történelmi játék Janus Pannonius bukásáról, játszódik Medvedvára közelében egy fogadóban, 1472. március 24—27.

1. jelenet

(Janus egyedül a felső szobában. Egy ládából kódexeket emel ki, mindegyiket felüti, lapozgatja, majd a falnál álló polcra helyezi őket. Mozgásán látszik, hogy beteg: nehezen lélegzik, kicsit zihál, fullad. Az egyik kódexszel az asztalhoz megy, kinyitva leteszi, kihúzza az asztal fiókját, pergameneket vesz elő, s állva, az írások fölé hajolva, jobb keze mutatóujjával hol az egyik, hol a másik szöveget követve, munkájába merül. Időközben kintről zaj hallatszik: egymás szavába vágó férfiak kiáltozása, röhögése. Janus nem figyel fel rögtön, sőt széket húz maga elé, s egyre jobban elmélyed az olvasásban. Akkor kapja fel a fejét, amikor a zaj hirtelen elül, s a néhány pillanatig tartó csendet újabb kiáltozás töri meg. Tisztán hallható:

„— A páter! A páter!"

Az írásokat az asztalon hagyva feláll, az egyik ajtóhoz lopakodik, óvatosan résnyire nyitja, amitől a hangok felerősödnek, s az alábbi jelenet tanúja lesz: A lenti teremben hat-nyolc köznemes. Az udvar felöli ajtón át érkező páter egy pergamentekercsel a kezében megáll előttük.)

Többen: A páter! Végre! És a püspök úr?! János püspök?! Miért nincs még itt? Azt ígérte...

Páter: Ne háborogjunk, uraim. (Leül, a többiek is követik.). János püspök mélyen fájlalja, hogy nem lehet most kegyelmetek között. Felkereste néhány barátját, akik becses szolgálatot tehetnek ügyünknek.

Többen: Meddig várjunk?

Páter: Nyugodjanak meg, két napon belül bizonyosan megérkezik. (Pergameneket vesz elő köpenye alól.). Mi azért elintézhetjük a dolgainkat. Ha megengedik.., a püspök úr meghatalmazott.

Kondoros: (Saját serlegét tartja a páter elé.) Így mindjárt más... igyon már velünk egy kortyot, atyám.

Páter: Köszönöm, nem élek vele. (Kondoros zavartan visszahúzza a serleget. Feszült csend.) Uraim, János urunk további türelemre és változatlanul hív szolgálatra kéri kegyelmeteket. Helyzetünk kedvezőbb mint valaha. Tegnap érkezett hírekből tudjuk, Pécsre megérkeztek a várt fegyverszállítmányok, az erődök javítását sikerült befejezni. Ürgödi, Sólyom, Váradi és Blasics uraimék bandériumai harcra készek, s végszükség esetén a polgárság is kész a várfalakra menni... Isten óvjon bennünket attól, hogy erre szükség legyen. Délen a török nyugszik, Nyugaton Stefán, Henrik, Márk és Ludvig fejedelmek, s természetesen maga Frigyes császár is, szolidárisak az ügyünkkel. Beavatkozni nem szándékoznak, mint ahogy (nyomatékkal) nekünk sem áll szándékunkban német haderőt igénybe venni... Semmilyen körülmények között!

Többen: És Itália?

Páter: Bizonyosak lehetünk, hogy János püspök kapcsolatai Itáliában a legmegbízhatóbbak. Hanem mindazonáltal gondunk is akad...

Többen: No! Ej!

Páter: S éppen ezek megoldásában számít kegyelmetekre a püspök úr.

Karvaly: Hallgatunk, páter!

Páter: (A megszólítás miatt sértetten, de keményen fordul Karvaly felé. Kigöngyöliti az egyik pergament, de rögtön vissza is hajtja. Mélyet lélegzik, s feszülten, de higgadtan.) Komoly aggodalomra ad okot a pécsi várkapitány állapota. Hetek óta az ágyat nyomja, s nem sok remény van rá, hogy felépül. Ezért János püspök Kondoros uramat bízná meg, ha átvállalná a kapitányi tisztséget.

Kondoros: (Zavartan néz maga elé, majd bizonytalanul.) Vállalnám én, de hát mi lesz a jószággal. Arról volt szó, ugye, hogy mire a tavaszi munkák kezdődnek, itt készen leszünk. Még a szántással sincsenek...

Páter: A püspök úr senkitől nem kíván erején felül szolgálatot. S különösen ingyen nem. Pécs város kapitánya magáénak tudhatja a komlói uradalmat. Itt a szerződés. Aláírja-e, Kondoros uram?

Többen: (Biztatják) Már hogyne írnád alá! Ilyen szerencse...

Kondoros: Hát ha csakugyan így áll az ország ügye... az az első dolog, én mindig is . . .

Páter: (Tintát, lúdtollat vesz elő a köpenyéből.) Itt. Köszönöm. (A többiek felé fordulva.) A püspök úr arra kéri Lajtai, Vidovics, Horváth és Garai uramékat, minél többet gyakoroltassák lovasaikat, mert hamarosan szükség lehet rájuk. A katonák április havi zsoldját majd személyesen a püspök úrtól vehetik át, s kéri, hogy egyéb kívánságaikat is neki terjesszék elő. Hacsak nincs valami sürgős üzenetük a számára...

Karvaly: (Kijjebb húzza kardját a hüvelyéből, s nagy zajjal visszalöki.)

(A nemesek összenéznek, tagadóan rázzák a fejüket, de egyikük, Karvaly, előrelép.)

Sok itt a szó, páter. Mi nem azér' vagyunk, hogy diplomáciázzunk. Valami munkát... valami kétkezi munkát nem adott a püspök úr? De nem itt, meg ott, meg ekkor, meg akkor, hanem mos-tan-ra! (A mellette állók nyugtatni próbálják.) **Mer' ha nem, majd mi keresünk magunknak.**

Páter: (Nagyon keményen, szinte kiabálva.) **De igenis diplomáciázunk! Amíg csak lehet diplomáciázunk! Akinek pedig csak a vérontás a munka, az hagyja el János püspök zászlaját! Csak tessék, Karvaly uram!**

Karvaly: (Higgadtan, de még mindig fenyegetően.) **Velem! Velem volt valami terve a püspöknek?**

Páter: (Engesztelődve) **Karvaly uramra hárulna a legnehezebb feladat. Végig kellene látogatnia Szlavónia eretnek urait, s kipuhatolni, milyen feltételek mellett kötnének egyezséget János urunkkal. Ismétlem, a feladat nehéz és kockázatos. Épp ezért Karvaly uramat is arra kéri a püspök úr, keresse majd fel a részletek megbeszélése végett. Amennyiben vállalja, természetesen.**

Karvaly: (Gunyorosan) **Ott leszek. Mondja meg, páter.**

Páter: (Szintén gúnnyal) **Mertem remélni. Hiszen Karvaly uram, ha nem csal az emlékezetem, ennél sokkal nehezebb helyzetben is „diplomáciázott" már.**

Karvaly: (Előbb megretten, majd támadóan) **Miről beszélsz, csuhás?!**

Páter: **Úgy látszik, csakugyan jó az emlékezetem.**

Karvaly: (Kardot ránt, a páterre rontana, de a mellette állók rávetik magukat.) **Ha nem vered ki a fejedből, hogy valaha is láttál, én majd segítek neked . . . felejteni . . .**

Többen: (Karvalyhoz) **Megbolondultál, te!**

Páter: (Karvalyhoz) **Akkor hát viszontlátásra, uraim. Békeidőben kegyelmed börtönt kaphatna ezért a . . .**

Karvaly: **Békeidőben erről még beszélhetünk, páter!**

Páter: **Úgy legyen!**

✶

(Janus óvatosan becsukja az ajtót, a falhoz megy, féltérdre ereszkedik a feszület előtt, hangosan imádkozik.)

Janus: **Szabadíts ki e megkínzott test fogságából, Uram! Hisz' méltatlan ennyi szenvedés ahhoz a fényes lélekhez, kivel személyembe rejtetted magad. „Nézd csak e nyűtt tagokat, nincs bennük erő, csenevészek, renyhe a sár, amiből mesteri kéz faragott . . . Hol csupa jég a kezem, hol lüktet láztól a bőröm. Nap nap után ez okoz gondot, olyan beteges! Nátha gyötör folyvást, a fejem zúg és belesajdul. Majd meg a két szemem ég és könnyezik, annyira fáj. Sokszor a vér is elönt, gyulladt a vesém, s ha a gyomrom dermedten didereg, májamat őrli a láz. Tán e törékeny test is azért volt kedves előtted, hogy csak e gyöngefalú fogda lakója legyél?" Ó, hagyd, hogy e lélek égi utakra repüljön: láthatod, nem vihetem diadalra ügyed. Nem, ne akard ezután is hitegetni magad. Már csupa gőg ez a szív, nem nyílik előtted, s tudni se tudja talán, igazán mi a bűne. Bűn lehet az, ha egykori énem a mostanival egynek akarom tudni? S olykor pogány bölcseket bújok Biblia helyett? Jaj, miért pazaroltál annyi figyelmet rám, s voltál legkegyesebb, amikor hírnév s dicsőség mámora vakította szemem, s testi vétkeim, rút paráznaságom, bár tudva előtted, mégis oly hosszan bűntetlen maradt; csupa hiúság, földi öröm volt mindenem, a hitem: s miért, hogy éppen azóta sújtasz, mikortól mindent magam ellen, teérted teszek. Teérted? Ugyedért! Vagy e kettő odafönt sem jelenti ugyanazt? Szólalj meg végre! Mondj valamit! S oly bizonyos legyek, hogy Te szólsz, egyetlen égi erő, mint amikor bátyámmal Itállába küldtél. És amidőn visszahivattál ugyanövele. Mutass mégegyszer oly tévesztetetlen égi jelet, amilyet álmomban engedtél látni, hogy induljak a király nevében ügyedért adakozásra bírni, tettre tüzelni, táborba terelni híveidet. Beszélj, Isten!** (Janus elfordítja fejét a feszülettől, s Zsuzsannát látja a nyitott ajtóban.)

Zsuzsanna: **A pátert már nem találtam. Hanem azt mondja a fiú, hogy megérkezett, akit a püspök úr várt. Itáliából. A mama már el is szállásolta. De nem tudja, nincs-e késő . . . zavarni a püspök urat.**

Janus: (Felállt, Zsuzsanna felé megy. Izgatottan) **Mikor?**

Zsuzsanna: **Úgy mondja, alig egy fertályórája.**

Janus: **Vezesd be!**

Zsuzsanna: **Igenis.** (Kifelé indul, de visszafordul) **Akkor jöjjek holnap?**

Janus: **Holnap? . . . Hogyne.**

Zsuzsanna: (Az egyik fal mellett sorakozó ládákra mutat.) **Ezeket a ládákat. . .**

Janus: **Délután gyere. Ahogy megbeszéltük.** (Zsuzsanna biccent, kimegy Janus türelmetlenül járkál. Kis idő után újból kopognak.) **Igen!**

Zsuzsanna: (Kinyitja az ajtót, de nem lép be) **A vendég.** (Hátraszól) **Itt tessék.** (Visszahúzódik)

András: (Belép, megáll, hallgat, mosolyog, Janus zavartan áll, int a vendégnek, hogy lépjen beljebb.) **János!**

Janus: **Signore!**

András: (Előrelép, rejtélyesen mosolyog) **Nem ismersz meg?**

Janus: (Hosszan fürkészi, hirtelen felderül) **András! Hát éppen te! Almomban sem reméltem . . .** (Összeölelkeznek)

András: **En sem. Őszentsége úgy gondolta, könnyebben tájékozódhatok ebben a zűrzavarban, hiszen itt nőttem fel. Ki kell nyomoznom a te rebelliódnak minden összefüggését. Mert, hogy megvalljam őszintén, egyelőre semmit nem értek.** (Megveregeti Janus vállát)

Janus: **Hát nem azért . . .?**

András: **Azért, hogy segítsünk . . .**

Janus: **Kinek?**

András: **Neked, neked! De miben? Ezt kell megtudnom. — „János püspök lepaktált az eretnekekkel" — ez az egyik verzió, amit Rómában terjesztenek rólad. Hiába tudom én, hogy nem igaz, nem lehet igaz, őszentsége nem támogathat, amíg nem viszek bizonyítékokat. — „János püspök nem tudja elviselni, hogy kegyvesztett lett, ezért fordult — bosszúból — Mátyás ellen." Ez a másik verzió. Ez sem igaz, tudom, de várj, itt a harmadik: „Nagybátyád, Vitéz János, csalódott a királyban, s téged akar helyére tenni." Eszerint csak eszköz lennél bátyád kezében, hogy kamatoztasd itáliai kapcsolataidat. . . . Csak aki ismer, tudhatja, hogy ez is nevetséges . . .**

Janus: **El akarja terelni a beszélgetést) És te már csak követségbe jössz haza?**

András: **Összel különben is jöttem volna . . .**

Janus: **Hol leszek én már ősszel! . . . De miért állunk?** (Széket húz a kandalló felé. András látja, hogy nehezére esik, segít. Janus a torkára teszi a kezét, magyarázólag.) **Nekem most jót tesz a meleg.**

András: (Visszalép a fogashoz, felakasztja köpenyét, részvevően.) **Hallottam valamit. Mit mond az orvosod?**

Janus: **Orvosom?** (Legyint) **El innen. Délre.**

András: **Akkor én foglak meggyógyítani. Akár holnap reggel indulhatunk.**

Janus: **Eljön az ideje. Ne sürgessük, hagyjuk ezt . . . Veletek mi van? Hogy éltek ott? Kiről tudsz? Mesélj. Együtt vagytok?**

András: **Együtt. Nagyon rossz állapotban.**

Janus: **?**

András: **Elemészt az aggodalom a mi Janus Pannoniusunkért.**

Janus: **Ki pletykálkodott rólam? Szándékosan nem írtam erről a nyavalyáról . . .**

András: Nem is amiatt...

Janus: Hanem?

András: Félünk, hogy ez a rebellió...

Janus: Mert a ti szemetekben én az az ábrándos-bolondos poéta maradtam, aki ha egyszer politizálni kezd, abból csak baj lehet. Igaz?

András: Téged féltünk. Hogy az az isteni tálentumod elvész ebben a szélmalomharcban.

Janus: Szélmalomharc? Amiért néhány hete Mátyásnak kedvez a szerencse?

András: Úgy beszélsz, mint aki...

Janus: Folytatni akarja a rebelliót?

András: Ha jól tudom, tanácsot kértél a pápától, és menedéket keresel Itáliában.

Janus: Tanácsot?! Forma szerint igen. De ha láttad a levelemet, jól tudod, hogy valójában én ajánlottam segítséget.

András: Ó, a rétor! Te nem változtál semmit! „Forma szerint!" és „valójában!" — Dehogy vitatkozom én veled. Csak hagyjuk most a nagypolitikát egy órára legalább. Legyél csak, ami voltál: költők fejedelme!

Janus: Ami csak voltam. Látod, ez az én legnagyobb sérelmem.

András: Bár úgy volna!

Janus: Csalódnál?

András: Már évek óta... mit évek! — alig jöttél el Itáliából, már panaszkodtál, hogy elhagy a múzsád. „Megfojtja szellemedet ez a pannóniai levegő."

Janus: S ami akkor csak félelem volt bennem...

András: „Azt azóta igazolta az idő" — ugye, azt akartad mondani?! Hát nem, barátom. Ámbátor el kell ismernem, az ítélőerőd csakugyan megfogyatkozott, ha itteni verseid értékét ennyire alábecsülöd...

Janus: Mit tudod te! Van, hogy esztendő telik el, s egyetlen disztichont le nem írok.

András: Csak érleled a fejedben. Úgy látszik, ez a módszer határozottan javára válik a disztichonoknak.

Janus: S egyáltalán miről beszélsz? Hét éve, amióta megjártam Rómát, egy tucatnyi verset, ha küldtem...

András: Másik három tucatot pedig a híveid hoztak.

Janus: Csak nem akarod azt mondani, hogy még mindig költőnek emlegetnek odakint?!

András: (Útipoggyászához lép, s egy aranyozott kötésű, díszes könyvet vesz ki belőle.) Vespasiano küldi, múlhatatlan tisztelete jeléül.

Janus: (Zavartan veszi át a könyvet, felnyitja, belelapoz.) Hiszen ezek valóban... az én műveim. És maga Bisticci mester... hallatlan: De hát ki bízta meg?

András: Ki bízta meg? Az üzleti érzéke. Aligha van olyan egyetem Európában, ahol ne forgatnák a Bisticci-féle Janus-köteteket. Alig győz szállítani a rendelőinek.

Janus: Engem olvasnak?... de hisz ez egy vagyon!

András: Ez a kötet valóban egyedi példány, de nem kapod ingyen, ne örülj. (Janus kérdően néz Andrásra.) Azt kéri, hogy minden új munkádat hozzá vigyed. Lehetőleg személyesen.

Janus: (Izgatottan kezd turkálni a fiókjában.) Nem vagyok készen semmivel. És én most nem mehetek...

András: Már miért ne jönnél? Csak nem gondoltad komolyan ezt a...

Janus: Ördögbe a politikával! De hát nincs nekem más, csak ez a rebellió? Meg a betegség? Meg a poézis? Ennyire emlékszel csak ifjúkorunkra?

András: (Evődőn-gyanakvón) Ó, püspököm! Még mindig a nők? (Nevet) Én balgatag... Hallod, ez a leányzó csakugyan...

Janus: Egy rossz gondolatod se legyen erről a lányról!

András: Már mért lenne rossz! Csak nem vedlettél szerzetessé a püspöki süveg alatt?

Janus: (Nevet) Nem magamról, csak a lányról szóltam.

András: Bökd hát ki, mi nyomja a lelked!

Janus: Miért bolondultam én még Ferrarában, Páduában — a lányokon kívül?

András: (Néhány pillanatig töpreng) A görögjeidért.

Janus: Plutarkhoszért, Plotinoszért... (Az egyik ládához lép, s pergamenjei között keresgél.)

András: Csakugyan! S én majd elfeledtem átadni eretnek barátod, Ficino üzenetét.

Janus: (Néhány pergamennel a kezében hirtelen megáll, kiegyenesedik, felindultan néz Andrásra.) Ficino eretnek?

András: Még nincs kiátkozva, de arra is rászolgálhat, ha nem hagy fel rajongásával Plotinoszodért.

Janus: Ficino sosem volt rajongó! Plotinosz pedig...

András: Plotinosz pedig... (megkeményedik) egyike azon pogány bölcselőknek, akikért ifjúságunk ma annyira lelkesedik. De nem azért, mert bölcselő volt, hanem mert pogány! Ám lelkesedjen. Kockáztassa csak az üdvösségét, hogy aztán annál jobban becsülhesse azt a lelki békességet, amire csak egyházunkban talál. De amilyen veszélytelen ifjan lelkesedni a legképtelenebb eszmékért, olyan veszélyes felnőtt fejjel lelkesíteni másokat.

Janus: „Képtelen eszmékért"?

András: Bármilyen tanért, ami ellenkezik vallásunk szellemével.

Janus: Hiszen Plotinosz éppen a szellemével nem ellenkezik... csak a betűivel. És obskurus teológusaink tanaival. Plotinosz istene is egy. Ő is azt mondja, hogy az emberi lélek csak áldozat és szolgálat révén egyesülhet az Istennel. Hol itt a pogányság?!

András: A gőgben. Az elbizakodottságban. Abban a bűnös téveszmében, hogy az utat önmagadtól az Istenig Krisztus közbenjárása nélkül is megteheted. Akinek pedig Krisztusra nincs szüksége, annak az egyházra sincs. S akinek az egyház nem kell, annak nem kell a gyülekezet sem. A közösség. Nem kell a rend. Előbb az egyház rendje, aztán a világ rendje sem. Ezért képtelenség Plotinosz tana!

Janus: Én nem azt mondom, hogy cseréljük fel Krisztust Plotinoszra, hanem, hogy mindent, ami egyesíthető a kereszténységgel, egyesíteni kell! ...Mit csodálsz te az én keserű verseimben? ...És miért kacagod a szerzetesmorált?

András: Ez a vallásra, amaz a poézisra tartozik. Semmi közük az egyház eszméjéhez!

Janus: Vallás és egyház...

András: Te is olyan hitért sóvárogsz, amelyben minden istenülhet, ami emberi?

Janus: Az oktalan bűntudattól oldoznám magunkat.

András: S mi tartóztathat meg úgy a bűntől? Mi emel gátat az érzékiség, s a bujaság közé, ha nem a bűntudat az érzékiség miatt?

Janus: Az én pogány költészetem hogy fér hát össze a teológiával...?

András: Nem mondanám, hogy összefér.

Janus: De hisz...

András: Csak azt mondtam, csodáljuk művészetedet. Mert minden sorában gyarló, nyomorult, szenvedő, s bűnre kész magunkra ismerünk. Mert hatalmassá fokozod bennünk a bűntudatot, mi által képmutatás nélkül könyörőghetünk bocsánatért.

Janus: (iróniával) S az én üdvösségemért...

András: Lám, lám, te sem lehetsz meg közbenjáró nélkül!

Janus: Most nem a pozíciódra, csak a barátságodra számítok.

András: De holnap már a pozíciómra is!

Janus: Holnap.

András: Hadd kérdezzem meg hát, csak mint barátod, magadban... az Istennel elszámolsz-e néha?

Janus: (Engesztelődve, megadással.) Nem tudom megítélni a cselekedeteimet...

András: Az úr előtt a szándékainkról kell felelnünk.

Janus: Hogy tudhatnám én ezt ketté bontani? Minden tettem csonka maradt... csak szándékban egész. S valami módon minden akaratom túlnőtt rajtam... ha csak elgondoltam is. (A kandalló melletti székre ül). Mi tartozik hát az Istenre, s mi az, ami az ember dolga marad — ki érti ezt?

András: Amit te szép buzgalomnak nevezel: nem lehet... olykor gonosz erők kísértése volt?

Janus: Mire gondolsz?

András: A király hatalma végtére is istentől való. Istennel is pöröl, aki ellene lázad.

Janus: (meghökkenve) Ezt hozod Rómából...?!!

András: A barátod mondja ezt!

Janus: Akkor hát... még ha úgy lenne is, hogy nem kedves Isten előtt ez a harc, abban kéne segítened, hogy kiengeszteljük őt! Hogy megértesd vele: én vagyok hívebb szolgája, nem a király.

András: Javíthatatlan görög vagy te, János.

Janus: Úgy teszel, mintha nem tudnád, hogy itt nem Isten, hanem Vitéz János és híveinek akarata döntötte el, hogy az ifjabbik Hunyadi legyen a magyar király... Ha Vitéz bátyám fel nem karolja egykor Hunyadi János ügyét, ma Mátyás nem országol. S talán Magyarország sincs sehol.

András: (figyelmeztetően) Politika!

Janus: (Nem figyel Andrásra, tűzbe jön.) Volt akarata Pannóniával az Istennek? Lehet. Úgy Vitézben nyilatkozott meg ez az akarat. De ha van ember, akin számon kérhető az isteni szándék...

András: (enyhe iróniával) Az te vagy.

Janus: Én vagyok! Engem bíztak meg, hogy tudósokat hozzak a gyermekuralkodó udvarába. Én kaptam a feladatot, hogy ápoljam a békét Európa hiú és féltékeny uralkodói között. Nekem kellett a török ellen fegyvert és pénzt szereznem. Megtettem mindent — erőmön felül. Európában ma Hunyadi Mátyás a legmíveltebb s erényekben is legnagyobb király.

András: (felfigyel) Bizony!

Janus: Barátjává tettem Itália fejedelmeit. Megszelídítettem iránta a német hercegeket. S ha Vitéz bátyám nem tanácsaim szerint jár el legutóbb Bécsben, Frigyes császárral sem jutottunk volna egyezségre... S hányszor kötöttem kardot... mentem csatában lázas betegen is törököt ütni, ha kellett. S nem tettem-e meg mindent, a béke éveiben, hogy idevarázsoljam a múzsákat ebbe a barbár Pannóniába?... Ha nem Isten szándéka volt mindez, hát ne legyek keresztény! De tegyen akkor csodát maga a Krisztus, s jelentse meg nekem, ha azért kell kárhozatra jutnom, mert a keresztények közötti békéért, s Pannonföld emelkedéséért lázadok!

András: Mutass egyetlen uralkodót, nem Európában... az egész Históriában, aki annyit áldozott volna művészetekre, tudományokra, mint Hunyadi.

Janus: A pozsonyi egyetemre hét esztendeje elhoztam Róma engedélyét... s még mindig sehol! Ha támad valahol egy istenáldotta tehetség, kap egy templomot, talán még püspöki süveget is, s azt mondja neki Mátyás: fogadd ezt a templomot, ez a te országod, itt nevelj szellemet tehetséged szerint. De maga köré szívesebben hív külhoni bölcseket, kiknek se érdekük, se joguk országos dolgainkba ártani maguk.

András: Csak a magad sérelmét panaszolod, János.

Janus: (élesen) Az én sérelmem az, hogy a magyar király csalja a világot? Hunyadi Mátyás azért és csak azért kapott hatalmat, hogy véget vessen a török garázdálkodásának. Ő ehelyett mást se tesz keresztény hadával, mint keresztények ellen háborúzik!

András: Mint aki folytatni akarja a zendülést...

Janus: (hirtelen). S ha úgy lenne?

András: (ravasz mosollyal) A Szentszék nyilván tanulmányozná tervedet... (komolyra válva) Tehát erről lenne szó?!

Janus: (megadóan, zavartan) Nem, nem... nem tudom... De maradnom kellene... Rengeteg itt a tennivaló... Amiért 14 éve hazajöttem, mind hátravan. (Fejével a kódexek felé int, s a kezében tartott pergament rázza.) A legfontosabb dolgaimhoz alig volt időm.

András: (Kis szünet után, bizalmasan) Soha nem volt más indulatod, csak az aggodalom Pannónia sorsáért, s a buzgalom a kereszténység ügye iránt?

Janus: (szelíden) Nem volt.

András: Irigység, kevélység, harag... bosszúvágy — soha nem kínozták a lelkedet?

Janus: Bosszúvágy. Sosem volt bennem...

András: Ma sincs? A királlyal szemben sincs?

Janus: Hunyadi Mátyás... és én...? Képtelenség!

András: Egyre rejtélyesebb vagy előttem... (Most tűnik fel neki, hogy Janus egész idő alatt a kezében levő pergamenköteggel gesztikulált, feléje nyúl, át akarja venni.) Ez lenne a megfejtés?

Janus: (Felocsúdik, visszahúzza a pergamenköteget.) Ficinónál hagytuk abba... S még nem montad, mit üzent.

András: Hogy elkészült a Plotinosz-fordítással. S hálás neked, amiért annyira biztattad . . .

Janus: (fojtottan, letargikusan) Biztattam volna? Meglehet. Úgy hát elkéstem ezzel is. (Darabokra tépi a pergameneket, elfordul Andrástól, s miközben látványosan szétszórja a papírdarabokat, halkan, furcsán nevet.)

II. jelenet

Messziről harangszó hallatszik. Elhalkul, felerősödik. Janus lép be a felső szobába. Körbetekint, láthatóan meglepődik, hogy senkit nem talál. Az asztalhoz megy, ruhája ujjából egy pergament vesz elő, s az asztal fiókjába teszi. Fojtottan, fulladozva köhög. Jobb kezével a szívéhez nyúl, az ablakhoz megy, kinyitja. A harangszó felerősödik. Janus előbb mintha a fülét fogná be, mindkét kezét a fejéhez emeli, aztán tenyerével végigsimítja az arcát. Töpreng. Feje magasságában jobb keze mutatóujjával a harangszó ritmusát követi, majd hirtelen — mintha önmagát figyelmeztetné valamire — magasabbra tartott keze egy pillanatra megáll a levegőben. Karját leengedi, megfordul, ismét az asztalhoz megy, határozott mozdulattal kihúzza a fiókot, leül, kiveszi az imént odahelyezett pergament, kisimítja, az asztalon álló tollat a tintatartóba mártja, ideges, gyors mozdulattal aláírja, visszazárja a fiókba, feláll, a ládákhoz megy, az egyiket felnyitja, egy csillogó kötésű kódexet emel ki belőle, s álltában lapozgatni kezdi. — Az ajtó kinyílik, Zsuzsanna lép be, a kezében vödörrel. Becsukja maga mögött az ajtót, s akkor veszi észre a püspököt. Janus összehajtja a könyvet.

Zsuzsanna: (Zavarában leteszi a vödröt maga mellé.) Felség!

Janus: (A fejét csóválja.) Ti fogjátok a vesztemet okozni . . .

Zsuzsanna: (zavarában pukkedlizik) Felséges püspök úr!

Janus: (megengesztelődve, tréfásan) Így egészen más, úrnőm! Ki tanított téged erre a „felség"-re?

Zsuzsanna: Nekem még soha . . . én még soha . . . páternél magasabbat . . . megbocsásson kegyelmed . . .

Janus: Mondhatsz nekem bármit, legyek inkább János bátyád, csak azt a felséget verd ki a fejedből. Tudod te, ki a felség?

Zsuzsanna: Szűz Máriám, az ablak! (odafut, becsukja) Megfázik a püspök úr. Így is olyan már, mint a sóhaj . . . . . Istenem, miket beszélek . . . bejön itt a sok hideg . . .

Janus: Tehát ki a felség?

Zsuzsanna: Talán a király . . . (felemeli a vödröt) Hoztam már a vizet . . .

Janus: Ugye, hogy tudod. S azt beszélik felétek, hogy János püspök akar király lenni. Igaz-e?

Zsuzsanna: Ugyan mér' beszélnék . . .

Janus: Akkor honnan veszed?

Zsuzsanna: Csak úgy, a termetéről. A hangjáról. (Kiegyenesedik, szembefordul a püspökkel, kacéran.) Meg a szeméből. Királyok nézhetnek így. (mélyet lélegzik) Hadd mossam le ezeket a ládákat . . .

Janus: Mit akarsz te lemosni? Minek az a sok víz?

Zsuzsanna: Azt mondta, hogy ma a ládákat tesszük rendbe . . . szárazon már tiszták . . .

Janus: (Felnyitja az egyik ládát.) A ládákat. De nem kívül! Ezeket kell elrendeznünk.

Zsuzsanna: Szentisten, ez csupa biblia?

Janus: Biblia, biblia, csakhogy nem a szent biblia. Nem a testámentumok.

Zsuzsanna: Nem micsodák?

Janus: (legyint) Egyszóval nem az a biblia, amelyikre te gondolsz.

Zsuzsanna: Csak nem valami pogány írások?

Janus: Van köztük pogány is, meg keresztény is. No, munkára hát!

Zsuzsanna: Igaz az, hogy a püspök úr is írt ilyen biblát?

Janus: Van benne igazság.

Zsuzsanna: Azt beszélik, hogy a püspök úr, mielőtt püspök úr lett volna, olyan lantos féle volt. Krónikás vagy micsoda. Hogy járt Taljánországban, és ott tanulta ezt a igricmesterséget.

Janus: (nevet) Te aztán jól kifigurázod a poétaságot!

Zsuzsanna: Az! Úgy! Poéta . . . hallottam ilyet is, csak nem maradt a fejemben. Megbocsásson a püspök úr . . .

Janus: (Kiemel egy vékonyabb könyvet.) Ami ebben van, például én írtam.

Zsuzsanna: Istenem, de gyönyörű képek . . . mint a templomban. (lapozgat) A püspök úr piktornak is tanult?

Janus: Idesüss! Látsz különbséget a kétféle írás között?

Zsuzsanna: (Ujjával rábök az egyikre.) Ez sokkal szebb.

Janus: Neked is ez tetszik? Ez a görög írás. A másik meg, nézd csak, ez a latin. Most várj. (Másik két kódexet tesz az asztalra, kinyitja.) Melyik a görög?

Zsuzsanna: (A fejét mozdítja.) Ez e.

Janus: Tökéletes. És ez?

Zsuzsanna: A latin.

Janus: (Összeüti a kezét.) Okos vagy. Egyszer majd olvasni is megtanítalak . . .

Zsuzsanna: Inkább írni tanítson meg a püspök úr. Olyan színes képeket, amiket az előbb mutatott.

Janus: (nevet) Majd arra is sor kerül. Ezzel ma meg kell lennünk! Nem maradhatnak így . . .

Zsuzsanna: Ezzel a teméntelen sok könyvvel? Mi bajuk eshet?

Janus: Sokat kérdezel . . . Kezdd ezt a ládát, én meg a másikat . . .

Zsuzsanna: Igenis. (Serényen pakolni kezd, közben mormol.) Görög, görög, latin . . .
(Janus is kirak hármat-négyet, de lassabban. Közben mindegyikbe belebeleolvas. Lentről az udvarról lódobogás hallatszik, Janus felfigyel.)

Janus: Na végre!

Zsuzsanna: (Az ablakhoz lopódzik, lenéz.) Karvaly és Kondoros uramék.

Janus: (ingerülten) Nem a páter?

Zsuzsanna: Csak ők ketten.

Janus: Szaladj le tüstént! Meg ne tudják, hogy itt vagyok!

Zsuzsanna: De hiszen . . .

Janus: Előbb Franciscussal kell beszélnem. Mondd meg a fiúnak, szóljon át érte: hogy azonnal jöjjön!

Zsuzsanna: (A könyveket szanaszét hagyja, kendőt terít a vállára, kimegy.) Ahogy parancsolja a püspök úr.
(Kis szünet után Franciscus jelenik meg az ajtóban.)

Páter: Hívattál, János!

Janus: Már este is vártalak.

Páter: Este? . . . Megvan. Az este . . .

Janus: (játékos fölényességgel) Ne mentegetőzz! Minden lépésedről tudok.

Páter: (sértetten, de bizalmasan) Figyelteisz? Engem?

Janus: (A páterhez lép, megfogja mindkét vállát, „bűnbánóan", de még mindig fölényesen.) Az én helyzetemben, Franciscus, te sem tehetnél másképp.

Páter: Nem bízol bennem?

Janus: Ha nem bíznék, nem érdekelne, mit teszel.

Páter: Ezt nem ütheted el tréfával, János!

Janus: Az eszem gyanakszik. Nem benned, Franciscus, dehogy. Hisz épp ezért hívattalak: a magam igazában kételkedem folyton.

Páter: És ezért küldesz kémeket utánam?

Janus: Ugyan, kémeket . . . (Nevet, majd hirtelen újból elkomolyodik.) Ha elárulsz, tudni fogom, hogy vesztettem. Hibáztam. Éppen azért, mert hiszek benned.

Páter: (engesztelődve) A magad igazában nincs okod kételkedni, János . . .

Janus: (legyint) Mit érek az igazammal?

Páter: (felélénkülve, szenvedélyesen) Csak nem akarod azt mondani, hogy vesztesnek tekinted magad?

Janus: (fáradtan) Menekülök a király elől. S te velem együtt, Franciscus.

Páter: Menekülsz? Visszavonulsz. Magad mondtad . . .

Janus: Meddig? Hogy tudok ilyen helyzetben ellentámadásra készülni . . .

Páter: Hagyd már azt az ellentámadást! Örüljünk, hogy az egész fegyveres szervezkedés szerencsétlen ötlet maradt . . .

Janus: Te csakugyan azt hiszed, hogy a király ölbe tett kezekkel nézi, amíg én végigjárom a Délvidéket, Erdélyt . . . a Tiszántúlt, hogy országos tiltakozásra bírjam a Rendeket?

Páter: Ha egyszer azt látja Mátyás, hogy kívül, belül csak ellenzői vannak, előbb-utóbb jobb belátásra tér. Hiszen Frigyes nem szívlelt. A pápa . . .

Janus: (ingerülten legyint)

Páter: Csak nincs valami rossz hír Itáliából?

Janus: (El akarja terelni a szót.) Róma, ha segít, csak azért teszi, mert érdekel kívánják. Hagyjuk Rómát a végére. Csak ha már semmi más nem kínálkozik.

Páter: Ha egyszer azonosak az érdekeink!

Janus: Másként úgy nekik a mi ügyünk. . . . S egyáltalán mi a mi ügyünk? (Mellére teszi a kezét. Kis szünet után sóhajt.) Pokoli éjszakám volt.

Páter: A látomásaid? Megint?

Janus: Azok legalább mulattatnának. A tüdőm, Franciscus, a tüdőm. Háromszor is rámjött . . . Nem élek túl még egy ilyen rohamot.

Páter: Akkor pedig tovább kell mennünk. Mindent elintézek . . . még ma indulhatunk.

Janus: A halálba vinnél. Ilyen éjszaka után nem mozdulhatok. S ha mennék is . . . inkább északnak.

Páter: Hogyan?

Janus: Nem érted, ugye. Én sem értem. Nem is lehet. Álmomban vasra verve vezettetett maga elé a király.

Páter: És?

Janus: És én boldog voltam. Gyönyörködtem az arcában . . .

Páter: (Türelmetlen, ki akarja zökkenteni a püspököt az álomhangulatából.) Én is tiszteltem mindig a királyt.

Janus: Ah, tisztelet! . . . Már sokszor úgy érzem, azért lázadtam ellene, hogy magamra vonjam ismét a figyelmét . . . Én mellette és általa lettem minden, ami vagyok. S nem tudtam elviselni, a bukást. Tegnap még Európa leghatalmasabb uralkodójának első embere, mára tehetetlen bábu egy isten háta mögötti . . . (indulattal) . . . paróklán.

Páter: Pécs isten háta mögött? Ha győz az ügyünk, ez lesz a világ közepe! S ki mondja meg: Mátyás nagyobb uralkodó-e, mint te költő? Ne feledd, poétát nem a király csinált belőled.

Janus: (fojtott pátosszal) De igen! Mátyás még senki volt, amikor én ifjú emberként barátja lehettem. Mint erekben a bor, úgy áradt bennem szét a lázas gondolat: ha Mátyás felnövekszik, meddig emelkedhetek mellette én! Betegje lettem a rögeszmének: Magyarország királya hálából majd magához emel . . . Tudd meg, Franciscus, én akkor éjjeleken át nem aludtam, s ébren álmodtam meg a sorsomat. Hol volt addig bennem a költő? Verseltem, alig jobban, mint bármelyik társam Guarino mester tanítványai közül. S akkor, azokon az álmatlan éjszakákon éreztem először, hogy több vagyok, mert több lehetek náluk. Azóta érzem csak poétának magam.

Páter: Anyád szerint már ötéves korodban . . .

Janus: (elérzékenyül) Szegény anyám!

Páter: (Kis szünet után) Miért hívattál?

Janus: (magához tér) Védeni kellene magam. És beteg vagyok.

Páter: Hozok orvost.

Janus: Pártfogót, Franciscus, ne orvost! . . . Elmennél-e követségbe a nevemben?

Páter: Bárhová! Európa minden uralkodója rokonszenvét kivívtad.

Janus: Tudom. Még a szultán is barátsággal fogadna.

Páter: (nevet) Ő az egyetlen, akihez hiába küldenél.

Janus: (rácsap a kérdésre) Az egyetlen?

Páter: Az egyetlen. Miért nézel így?

Janus: Megbízlak hát, Franciscus, hogy még ma délben indulj Budára, s kérj bebocsáttatást Hunyadi Mátyáshoz!

Páter: (Előbb döbbenten néz a püspökre, s amikor megérti, hogy nem tréfál, megkeménykedik.) „A mai naptól fogva sem személyünk, sem birtokunk, sem rendünk, sem országunk felett nem ismerjük el Hunyadi Mátyást uralkodónknak!" — ezt te is aláírtad, János! S én csatlakoztam hozzád!

Janus: (megtörten) Ez volt az utolsó kérésem hozzád, Franciscus. (fagyosan) Nincs más beszélnivalónk. Köszönöm, hogy eljöttél. (Hirtelen, nehezen színlelt nyájassággal a páter elé lép, kezét nyújtja.) Isten veled barátom.

Páter: Mire készülsz?
(Nem fogadja el a püspök kezét. Janus jobb keze egy pillanatra megáll

a levegőben, aztán hirtelen magasba lendül, ellenkezést nem tűrő mozdulattal az ajtóra mutat, és hisztérikusan élesen, de egy köhögőrohamtól elcsukló hangon.)

Janus: Nem gyóntatóra van szükségem! (A köhögéstől zihálva a páterre támaszkodik, az gyengéden megfogja a karját, s visszavezeti a székéhez. Janus leül, csukott szemekkel mélyeket lélegzik, majd mosolyogva megengeszteltődve.) **Értelek én, Franciscus. S nincs is más kívánságom, mint hogy te is megérts... Magam megyek a királyhoz.** (Kis szünet után.) **Mátyás meg fog nekem kegyelmezni...**

Páter: (élesen, támadóan) **Janus Pannoniusnak? Soha!!!**

Janus: Te nem ismered őt.

Páter: Kegyetlenségre kényszerítesz, János! (Ruhája ujjából pergament húz elő, s indulatosan nyújtja a püspöknek.) **Olvasd magad. Tegnap jutott a kezembe.**

Janus: (átveszi a papírt, elsápadva) **Sajátkezűleg írta alá!**

Páter: A tartalmát, János, a tartalmát!

Janus: (Szemével izgatottan követi a sorokat, s csak két szót mond fennhangon, miután a pergamennel a kezében lezuhan a karja.) **„Élve vagy halva..."** (Az „élve vagy halva" szavakra meredve, döbbenten, de nem kétségbeesetten, nem önmegadással.) **Hunyadi Mátyás elárult...** (Tétova mozdulattal a mellére üt.) **Engem!** (elkeseredetten, göggel) **Hálátlan fattyú!** (Járkálni kezd)

Páter: Ne bőszítsd jobban a királyt...

Janus: (Hirtelen a páter felé fordul, ruhájánál akarja megragadni, de az meglepődve hátrál. Janus indulatossága így tragikomikusan esetlenné, szánalomraméltóvá válik. Zihálva, hisztérikusan, már-már eszelősen.) **Mert ugye, azt is meg fogja tudni, hogy Janus Pannonius fattyúnak nevezte! Mert ugye...** (elfullad, köhög)

Páter: (Erélyesen, de sértetten, hidegen közbevág.) **Uram, az életedről van szó!** (Odalép a fuldokló Janushoz, székéhez vezeti, leülteti.)

Janus: (Összetörten, bocsánatkérően néz Franciscusra, aki ismét kitér a karja felé nyúló Janus mozdulata elől. Janus izgatottan, szinte könyörögve.) **Segítsél nekem, Franciscusom...**

Páter: Ha nincs erőd az úthoz, hát elmehetek a királyhoz... kegyelemért.

Janus: (fáradtan, indulattalanul, tűnődve) **Ezzel már elkéstem, Franciscus. Mátyás kegyelme nekem már nem kegyelem.**

Páter: Nem várhatjuk be...

Janus: („Nyilladozó" indulattal, tétován, de az olyan ember tétovaságával, aki célját illetően már biztos a dolgában, csak a célhoz jutás módját nem látja még.) **Nem! Nem fogjuk feladni magunkat!** (A többes szám első személyű ige hangsúlyából nyilvánvaló, hogy a „fejedelmi többes" a felébredt önérzetet, a megalázottságában lázadni készülő büszkeséget jelzi.) **...Nem fogjuk...** (Megáll, s hirtelen, a nagy felismerés boldog izgatottságával.) **Bűnbánat és könyörgés helyett változatlan és örök hűségünkről biztosítjuk a királyt, s egyúttal örömmel tudatjuk... Franciscus, írjad!**

Páter: (Értetlenül, de készségesen teljesíti Janus kívánságát, asztalhoz ül, tollat és papírt kerít.) **A királynak?**

Janus: A királynak!

Páter: Megszólítás?

Janus: A szokásos.

Páter: (szótagolva) **Mátyásnak, a magyarok felséges királyának, János, Pécs püspöke.**

Janus: Az úr 1472. esztendejének január havában...

Páter: Az úr 1472. esztendejének március havában...

Janus: Januárt mondtam!

Páter: Márciust írunk, János.

Janus: (Idegesen felkapja, összegyűri a papírt, s másikat tesz Franciscus elé.) **Az úr 1472. esztendejének január havában...**

(A páter sejtve, hogy fondorlatról van szó, fejét csóválja, de engedelmeskedik.)

Janus: (A diktálás közben kisebb szüneteket tart.) **Örömmel tudatom királyi felségeddel, hogy a pártütésnek — mely koronád és személyed ellen készül — nyomára bukkantam, s közel az óra, amelyben a fő bűnösöket, s ezeknek minden pereputtyát feladhatom, Minekután harmadízben is megkörnyékeztek, s az ellened szitott lázadásnak nem csupán részesévé, de fejévé is kívántak tenni, legutóbb már azzal is győzködni igyekezvén, hogy bátyámuram, Vitéz János, esztergomi érseked is közébük állott — mely hírnek csalárdságáról azóta módom volt bizonyosságot szereznem...**

Páter: Ez lehetetlen... értelmetlen!!! Az egész ország tudja...

Janus: Add a tollat!

Páter: (beletörődve) **Írom.**

Janus: Tehát „bizonyságot szereznem", tovább: „meghajlást" színleltem, s a tőled szenvedett sérelmeim fikcióját állítván elébük, magamra vállaltam, amit annyira óhajtottak, a pártütés vezérlését.

Páter: (felugrik) **Értsd meg, püspök, ez abszurdum! Semmire sem mész vele! Kinevetteted magad. Aki csak szinleg áll a pártütők élére, az nem megy az ország másik végébe, hogy tábort üssön a lengyel herceggel.**

Janus: (Töretlen optimizmussal, ravaszsággal, cinikusan.) **Ki mondja azt? Jó, hogy eszembe juttattad. Megírjuk, hogy azt is az ellenségeim híresztelik. Másik papírt!** (Miután a páter, kelletlenül, tiszta papírt tesz maga elé.) **Most már írhatod, hogy az úr 1472. esztendejének március havában. Megszólítás ugyanaz... majd bevezeted valamivel, úgy tisztázod. A lényeget! „Nem csekély aggodalommal kellett tudomásul vennem, hogy a folyó esztendő január havában Felségedhez írott levelem, futáromnak együtt, az összeesküvők kezébe került, minek folytán Vitéz bátyámat, s engem Felséged a pártütők valóságos vezéreinek tekint. Miután hű futáromat sikerült kiszabadítanom, s a szóban forgó levelet is csellel visszaszereznem, Felséged iránti ronthatatlan hűségem bizonyságaként ezt is mellékelem. Legyen tanúm előtted, s míg személyesen fel nem kereslek, a túszod is, maga a futár.**

Páter: Neve?

Janus: Johannes Franciscus páter...

Páter: Ezt ne kívánd!

Janus: Magad ajánlottad, hogy elmész!

Páter: Kegyelemért. De ilyet... ilyet nem.

Janus: Korábban a kegyelemről sem akartál hallani.

Páter: Mert reménytelennek éreztem. De ez...

Janus: Ez?!

Páter: Ez vétek lenne. Te nem csinálhatsz ilyet. Nem gondolhattad...

Janus: Vétek?! Hogy az életemet mentem? Hogy nem hagyom a királyt egy őrült pillanatáért a kárhozatra jutni? Hogy tudna elszámolni velem az istennek? Egy füllentéssel most megmenthetem magam is, őt is... Ne akarj jobb pap lenni nálam...

Páter: De a „híveidet" feladod... Ez méltatlan hozzád.

Janus: Feladom? Fussanak. Megmondhatod nekik... De hamar a szívedbe férkőztek. Máskor te unszoltál ellenük. Lásd, sikerült, nem furdal miattuk a lelkiismeret.

Páter: Nem ellenük. Csak arra figyelmeztettelek, hogy nem illenek egymáshoz a céljaid s a módok, ahogy elérni akarod őket.

Janus: Itt pusztuljak el! Azt akarod?

Páter: Itt biztonságban vagyunk. Te mondtad. Magam is úgy látom, nyugodt lehetsz. Megvárjuk, amíg felgyógyulsz, s akkor Itáliába.

Janus: (ironikusan) **S onnan vissza a pápa áldásával. Aki, ha nem engedelmeskedik neki a király, még ki is átkozza a kedvünkért...**

Páter: Így indultunk...

Janus: És ha a pápa Mátyás oldalára állna?

Páter: Lehetetlen.

Janus: És ha mégis?

Páter: Megnyugodhatnánk isten akaratában... De addig... nincs okod.

Janus: (a szemébe néz) **Nincs! Nincs okom...** (Lentről zaj hallatszik, a következő pillanatban Zsuzsanna ront be a szobába. Liheg, izgatott.)

Zsuzsanna: Püspök úr!...

Janus: Mi lelt?

Zsuzsanna: Püspök úr... odalent...

Páter: Beszélj már!

Zsuzsanna: ...odalent ...a király katonái...

Janus: (Mozdulatlan, hosszan hallgat, higgadtan.) **Hányan vannak?**

Zsuzsanna: Vagy egy tucat.

Páter: Tudják, hogy itt van?... Mit beszélnek?

Zsuzsanna: Tán még nem... de bármelyik percben...

Janus: Hogyan?

Zsuzsanna: Ott van az a talján...

Janus: Mi köze a katonákkal?

Zsuzsanna: A püspök úrról diskurálnak. Ő, meg ezeknek a kapitánya... A mama kihallgatta.

Páter: És?

Zsuzsanna: Azt mondja a talján, hogy ő elvezeti a kapitányt a püspök úrhoz, de csak ha megígéri neki, hogy nem esik a püspök úrnak bántódása.

Páter: És a kapitány?

Zsuzsanna: Hogy ő nem egyezkedik, neki arra nincs parancsa. Megvárja, amíg az az úr meggondolja magát... még meg is fenyegette.

Janus: És te? Téged nem vettek észre, hogy feljöttél?

Zsuzsanna: (elsírja magát) **Hisz épp ez az. Körben jöttem, s az udvaron nyomomba jött az egyik... Itt ólálkodik az ablak alatt...**

Janus: (Az ablakhoz megy, leselkedik, elszántan.) **Szólj a fiúnak. Mondd meg neki, hogy intézze el!**

Páter: János! Nem kellene...

Janus: (Zsuzsannához) **Finoman.** (a páterhez, keményen) **Nos, Franciscus, mit tennél a helyemben?**

Páter: Indulnunk kell!

Janus: (cinikusan) **Itáliába.**

Páter: Még ma! Gyorsszekérrel!

Janus: És a könyvek? És Pécs? És a „híveim"? Velük mi lesz? Ez a mód nem hozna ségyent céljainkra?!

Páter: A lelked üdvösségéért, János! Az úr a szándékot nézi. Hogy a rossz és jó közül erős vagy-e a jót választani. Előbb a rosszat akartad. De most már nincs választásod...

Janus: (dacosan) **Nem lenne? Figyelj hát, mit találtam ki!** (Zsuzsannához) **Elmész Kondoros Mihályhoz. Most rögtön. Elmondasz neki mindent.** (kopognak)

Janus: (Egy pillanatig dermedt csend: a páter az oldalkijárathoz vonná Janust, de az nem engedi: elszántan.) **Tessék belépni!** (Az ajtóban Karvaly jelenik meg. Fejével biccent Janus felé, a páterre gúnyos pillantást vet.)

Karvaly: Püspök uram!

Janus: (Megkönnyebbülten, felélénkülve) **Még jobb! Isten küldte, Karvaly uram.**

Karvaly: (Miközben Janus odalép hozzá, s megszorítja a kezét.) **Szolgálatjára!**

Janus: Bizony nagy szükség lesz rá. Egyedül jött?

Karvaly: (meglepődve) **Egyedül.**

Janus: A katonái?

Karvaly: Lustálkodnak.

Janus: Tehát jó erőben vannak... Meg kellene kicsit mozgatni őket.

Karvaly: Baj van?

Janus: Nyakunkon vannak... Mátyás legényei.

Karvaly: (meghökkenve) **Mennyien?**

Janus: Nem veszélyes. Azt mondja a lány, egy tucat.

Karvaly: (felröhög) **Akkor ne ijesztgessen püspök úr! Már azt hittem, legalább egy század!**

Páter: De itt lehetnek. Akármelyik percben. Csak fel kellene tartóztatni őket, amíg a püspök úr egérutat nyer...

Janus: Ne szólj bele, Franciscus! Nem menekülök!

Karvaly: (megvetően a páter felé) **Ne is hallgasson erre, püspök úr.**

Janus: (észrevéve, hogy a páter felindult) **Ha Karvaly uram akciója nem sikerülne, csak az marad...**

Karvaly: (Janushoz) **Bízza rám, püspök úr!** (megütögeti a kardját)

Janus: (a kardra mutat) **Nem szeretném, ha használni kellene.**

Karvaly: Már miért ne?!

Janus: (Ellenkezést nem tűrő „parancsnoki" hangon.) **Megbízom kegyelmedet, tüstént mozgósítsa Vidovics és Garai uramékat, vegyék körül lovasaikkal a fogadót. Le kell őket fegyverezni... Ez a munka kegyelmedre vár. A kapitányukat vezzessék hozzám!** (a lányhoz) **Menj, most te is. Karvaly úr elkísér.**

Karvaly: (biccent) **Sötétedés előtt itt leszek. Gyere, galambom...**

Zsuzsanna: (lángvörösen, sértetten, de büszkén) **Én a Karvaly úrral sehova nem megyek!**

Karvaly: (erőszakosan megragadná) **Ejnye, te!** (Zsuzsanna sikolt egyet, kitépi magát Karvaly kezéből. Janushoz szalad, mindkét kezével belekapaszkodik, sírva fakad.)

Zsuzsanna: Küldje el!

Karvaly: Jól van, te kis bolond, nem haraplak meg, mit kiabálsz?!

Janus: (Elkomorul, de oldani akarja a feszültséget.) **Menjen csak, Karvaly uram. Jobb, ha nem látják együtt magukat. Majd lemegy később... legalább azt hihetik...**

Karvaly: Sietek. (kimegy)

Janus: (Zsuzsannához) **Történt valami köztetek?**

Zsuzsanna: (Felzokog, aztán fegyelmezi magát: az ajkát rágja, a fejét tagadóan rázza. Nem szól.)

Janus: Na jól van, jól. Menj, keresd meg a fiút, mondd, hogy én kérem, jöjjön ide.

Zsuzsanna: (meghajtja magát külön Janus, külön a páter felé, szipogva kimegy. Karvalyra célozva.) **Vadállat!**

Páter: Száraz ennek más is a lelkén...

Janus: Tudom.

Páter: A többi se különb. Jobban megválaszthattuk volna, kikre bízzuk magunkat.

Janus: A király talán megválogatta?! Ne kezdd...

Páter: Mátyás úgy választott, ahogy a céljai kívánták. De te, János ... a te céljaidhoz csak feddhetetleneket, csak tisztákat lett volna szabad...

Janus: Szenteket, Franciscus! Miért nem mondod, hogy szenteket?! (Járkál) **Támaszd fel anyámat! Csábítsd mellém Galeottot... s aztán köss kardot te is! Veletek, az én szentháromságommal, képes lennék „híveim" nélkül is szembeszállni...**

Páter: Szembeszállni? (Tanácstalanul végigméri magát, s mintha korára készülne hivatkozni, kezét vizsgálgatva.) **Én...**

Janus: (kiabál) **Igen, szembeszállni! Ütni, ölni, ha kell. Érted? Öl-ni! Te csiholtad bennem a lázadás szikráját, te vagy mégis, aki döntő pillanatban mindig lefogod a kezem! Alkudni akarok, ellenkezel. Folytatnám a harcot, magamra hagysz. Mi célod van hát énvelem?! Az istenért!**

Páter: Csak eszközöd lehetek...

Janus: Eszközöm? — Rossz szellemem! Elhitetted velem, hogy vannak, akikért érdemes csinálni ezt a rebelliót. Hogy nemcsak az önzés, nemcsak a bosszú mozgatja Mátyás ellenségeit, hanem az olyanok hite is, mint te vagy.

Páter: Nem én vagyok az oka, ha csalatkoztál.

Janus: Nem! Dehogy! Mert ahhoz is tenned kellett volna valamit. És te képtelen vagy bármilyen tettre. Nagy a lelked... Éles az elméd. Bölcs vagy. És szolgálatkész. De a gondolatától is reszketsz, hogy egyszer fölemeld a kezed.

Páter: Nem a tettet, csak az erőszakot igyekszem kerülni.

Janus: S ki nem igyekszik?! De ha anélkül nem lehet...

Páter: Azt én nem ítélhetem meg.

Janus: (ironikusan) **Csak az isten. Ugye?**

Páter: És akik tőle kapták a hatalmukat. Tőlem ne várj bíztatást. De számíthatsz rám ezután is bármiben, ha biztos vagy benne, hogy az ő parancsára cselekszel.

Janus: (dühvel) **Te az első zsoldosnak feladnád magad!**

Páter: Jogunk van ellenállni az erőszaknak, de erővel szerezni érvényt egy ideának — ez az, amit csak Isten szavára tehetünk.

Janus: Hát várj az isten szavára! De nyisd ki a szemed! Mátyás hogyan válogatta a híveit? Miféle célok kívánnak hétpróbás gazembereket? A béke, a biztonság céljai, ugye? (Pillanatnyi szünet után, fojtottabban.) **A garázdák, rablók, gyilkosok, akiknek már régen bitóra kellett volna jutniok, most biztonságban zsarolhatnak, pusztíthatnak a korona oltalmában. S ők békén hagyják a királyt cserében ezért a biztonságért.**

Páter: Túlzol, János. Ne vakítsd el magad. Mátyás a többieknek is megkegyelmezett...

Janus: Az életünknek. Hogyne. Hiszen arra neki van nagyobb szüksége. „A fejeteket meghagyom, s ha valóban pártosaim lettetek, bizonyítsátok be! Ha megszerzitek nekem a cseh koronát, térdre kényszerititek a lengyel királyt — kaptok birtokot is az elkobzottak helyett. Azokkal addig megajándékozom a hétpróbásokat." A közönséges bűnözőket. Akiknek soha nem fordult meg a fejében, hogy országos ügyekbe ártsák magukat. Ők hálából majd vigyázni fognak a rendre. (Járkál) **Hát ez a király célja, barátom. A rend! Rend, rend, rend! Béke legyen az országban mindenáron, hogy ő minden erejét a háborúra fordíthassa... Hogy újabb és újabb tartományokat csatolhasson a koronához. S mit mond? Miért? „Nehogy keresztény szomszédai lepjék meg, amikor végső leszámolásra készül a törökkel".** (Visszaül székére, meditálva.) **Addig hittem, hogy védeni kell a keresztény földet, amig munkálni láttam Krisztus szellemét. S ma már nem tudom, miért lenne pogányabb a török pogánysága a miénknél.** (A szék karfájára üt, s újra felállt, gesztikulál.) **Újvártól Lublóig, Dévénytől Görgényig, ma lókupec latrok, kegyenc pribékek az urak. Gondold meg! Váradon az áruló Kászonyi basáskodik. Kőhalmot Kriskó, a sajátjaitól elűzött oláh vajda bitorolja. Sebest a buja, vén szatír, Bátori kapta meg. Radnán a testvérgyilkos Szuhai ispán dőzsöl. Petényi, az ujjáépített Kövesd kapitánya valami örökség reményében tavaly egész családját kiirtotta. Érsomlyón a „hős" Cséki háremet tart: kiherélt török foglyaival őriztet árva jobbágylányokat. S az őrült bosnyák herceg, aki pórzendüléstől tartván, egyetlen éjszaka háromszáz kunyhót égettetett föl, szintén a király legmegbizhatóbb hívei közé tartozik...** (felállt) **Pedig maga az isten... leghatalmasabb haragjában nem tehet oly iszonyút, amilyet ennek a millió megkínzott pórnak pokoli bosszúja tesz majd. Minden felperzselt kunyhóért paloták fognak hamuvá égni. Minden botütésért, ami ma paraszt hátát éri, címeres fejek hullanak. Minden úri bűnért tíz nemes vérének kell folynia. És nem lesz hová futni a gyűlölet elől: mert nem lesz kegyelem, se jog, se hatalom, hogy oltalmazza a bűnösöket. De a bűnteleneket sem. Hát nem látod, Franciscus, olyan katedrális ez az ország, amelynek aranyborítású gránittornyát vályogoszlopok és korhadó gerendák tartják?! S ha egyszer egy pórháború pusztító tüzében összeroskad ez a katedrális, hiába lesznek élethenmaradottak, nem lesz mit védeni többé a pogány elől. Isten a megmondhatója, hogy mikor, de nem adok két emberöltőt, s az egész ország a török martaléka lesz.** (Kis szünet után, higgadtabban, enyhe irónia.) **Mit akarsz tőlem, Franciscus? Mit tegyek én a szentjeimmel ezek ellen?**

Páter: A tieid sem különbek.

Janus: Szerencsétlen, önző, buta, kicsinyes hőzöngők. De nem bűnözők.

Páter: Hát ki a bűnöző, ha ez a Karvaly sem az? Mégsem ismered?

Janus: Úgy ismerem, ahogy te. Kegyetlenkedik a jobbágyaival... tudom... De mi az ezekhez képest?

Páter: Én nem erről beszélek.

Janus: Miről hát?

Páter: Ez a gazfickó nekünk régi ismerősünk!

Janus: Nem volt vele dolgom...

Páter: Felismertem, s azt hiszem, ő is engem.

Janus: ?

Páter: Ő volt Moldvabányán a vajda követe...

Janus: Akit Mátyás vasra veretett?

Páter: S aki kivallotta, hogy ura a törökkel paktál. S akit aztán, hogy-hogy nem...

Janus: (döbbenten) **Ahmed bég váltott ki a királynál.**

Páter: Cserébe magyar foglyokért!

Janus: (izgatottan járkál, fel-alá, maga elé) **Még a kezemben van...** (Lentről elhaló női sikoly hallatszik. A páter kirohan. Janus az ablakhoz megy, leskelődik. Kinyitja az ablakot, nem hall semmit. Kis idő múltán belép a páter.)

Páter: (mélyet sóhajt, riadtan) **A fiút megölték. A foglya megszökött.**

Janus: (Felindulva ismét az ablakhoz megy, kitárja, majd dühösen becsapja, visszajön az asztalhoz.)

Páter: (Idáig résztvevően figyelte Janust, most hozálép, a vállára teszi a kezét). **Ha nem indulunk azonnal — elvesztünk.**

Janus: (Ijesztően, szinte önkívületben néz a páterre. Nehéz megállapítani, hogy a félelem, vagy valami különös gőg teszi-e izgatottá.) **Most kezdődik csak a mi harcunk, Franciscus!**

Páter: (Nem akarja észrevenni Janus egzaltáltságát, józanul, kötekedő hangon.) **Ne fantáziálj!**

Janus: Azt mondod, ez a Karvaly a törökkel cimborál? Nagyszerű! Az isten küldte nekünk!

Páter: Ne tréfálj, János!

Janus: (Kezével „térképet" rajzol az asztalon.) **Idenézz! Ha úgy tetszik, csupa szövetségessel vagyunk körülvéve! Itt Frigyes... itt a szultán...**

Páter: Mi jut eszedbe?!

Janus: (riasztó cinizmussal) **Karvalyt még ma a szultánhoz küldöm. Átadom neki egész Szlavóniát... Bajlódjon ő az eretnekekkel. De, ha ez nem elég, legyen övé Bosznia, Dalmácia, Horvátország is... Bánom én! Kapok cserébe annyi pénzt és fegyvert, amivel délről — eljutok Budáig.**

(A páter hitetlenkedve nézi Janust.)

Te meg... te meg... nyergeltess! Indulj Frigyeshez! Add át legmélyebb hódolatomat... az sem árt, ha emlékezteted arra a dicsőítő költeményre, amit Itáliában írtam, amikor császárrá koronázták. Megmondod neki, hogy a magyar rendek tárt karokkal várják. Legyen övé a korona. Mit szólsz? Nem érted? Ez az utolsó esélyünk! (eszelősen gesztikulál) **Két oldalról összeroppantjuk Hunyadi hadát.** (ördögien nevet) **Készülj hát!**

Páter: (Megrendülve, elfogódottan, de határozottan, tagadóan int a fejével.) **Rám ne számíts, János. Isten irgalmazzon neked...**

Janus: (Mindkét kezével megragadja a mellénél, hisztérikusan cibálja. Nagy lendülettel ellöki magától, az szinte kicsik az ajtón. Utánaszalad, de csak néhány lépést, s a nyitott ajtóban kiabál utána.) **Menj csak! Menj a te Itáliádba. Mondd meg a pápának, hogy Janus Pannonius eladta Magyarországot... de nem neki!!!** (Az utolsó szavakat már sírva kiabálja, visszatámolyog a székhez, leroskad, kitör belőle a zokogás. Rövid szünet után András jelenik meg a nyitva hagyott ajtóban, s Janust az előbbi helyzetben találja. Amikor Janus észreveszi őt, meglepő frissességgel áll fel.) **Legjobbkor jöttél!**

András: Nagyon beteg vagy, János. El kell, hogy vigyelek, mert itt már csak ártani tudsz magadnak. Ahogy ezt a szegény Franciscust elüldözted...

Janus: Hallgatóztál?

András: Akaratlanul voltam tanúja...

Janus: Jó, jó... mondd csak, amit elkezdtél... vagy hagyd ... úgyis mindegy.

András: Ne bánkódj. Úgy hírlik, Mátyás most engesztelhetetlen, de nem adok egy esztendőt, s ő fog megkövetni, hogy gyere vissza. Mire menne nélküled?

Janus: Kedves vagy, András. De ne vigasztalj. Mátyás és én többé nem foghatunk kezet.

András: Most dúl-fúl, aztán szelíd, mint a bárány.

Janus: (bosszúsan) **Nem erről van szó! Nem érted?**

András: Őszentsége tiszteában van vele, hogy a magyar korona érdekei látszólag ellentétesek lehetnek Róma érdekeivel.

Janus: látszólag?!

András: Ne haragudj, Jánosom. Mi azt hittük, rég megbántad a tévedésedet, és segíthetünk átvészelni néhány nehéz hónapot, amig a király... de ne tekints most Róma küldöttének. Magam is úgy vélem, hogy amit Hunyadi tesz, az az egyetlen ésszerű és istennek tetsző... Én azt hittem, személyes sérelmeid miatt... ez jogos... ezekről tudok... így érteném. De hogy ideáid vannak ellene?!

Janus: Van amit megbántam, de hogy nem tűrtem tovább, azt sose fogom...

András: Megbocsáss, nem értelek.

Janus: Ha van vétkem, az csak annyi, hogy beálltam ebbe a bandába. Hogy rangomat, hitemet és nevemet adtam az ő undorítóan kicsinyes rebelliójukhoz.

András: Végtére is kik ezek?

Janus: Kocsonyás lelkű csúszómászók. Gonosz kígyók! Gazfickók, sátánfajzatok...

András: És a páter?

Janus: ... és gyáva szenteskedők.

András: Akkor hát hogyan tovább?

Janus: (elszánt, határozott) **Elmegyek a pápához. Meg kell győznöm!**

András: (sajnálkozva, szkeptikusan, de melegen) **Ugyan miről?**

Janus: (ingerülten) **Hogy Mátyás áruló! S ha nem hajlik a szóra, átkozza ki!**

András: Értsd meg: a pápa elégedett...

Janus: Nem hihetem! Akkor a konzisztóriumot kell akcióra bírnom!

András: A konzisztórium akkor is Mátyás oldalán volt, amikor Őszentsége neheztelt a magyar királyra. Mi bajod neked Hunyadival?

Janus: Nekem! Ti ezt ott hamarabb kellett, hogy lássátok, mint én. Hatvanötben, amikor pénzt hoztam Itáliából a török elleni hadjárathoz, kegyvesztett lettem. Én még örültem is, hogy Pécsett majd dolgozni tudok. Folytathatom a munkálmat... s talán újra megtalál a múzsa. A hivatalt pedig úgy fogtam fel... azért küld Pécsre, s azért bízza rám később a szlavóniai bánságot, mert itt van rám szükség. Én talán használhatóbb leszek a török ellen. De emlékezz csak vissza! Közben itt volt az őszi hadjárat, s visszavonult királyunk egy kardcsapás nélkül. Pedig ha két hetet vár, sor kerülhetett volna a döntő ütközetre. Most már értem: nem is akart megütközni. Óvni kellett a sereget, hogy friss legyen a csehországi kalandokhoz, meg Lengyelország ellen. Színjáték az egész. Esztelen vérengzés. Amikor Kázmér is, ő is elindult a cseh koronáért, Hunyadi János fia ötszáz lengyel falut égettetett fel a martalócaival, csak — hogy megelőzze a lengyel királyt! S az egész az ő cézári ábrándjaiért. Ekkora szégyent... ekkora

bűnt... Az istennek nem lehet annyi hatalma, hogy feloldozza! Nem lehet nem látni: Mátyás számára minden fontosabb, mint a török elleni háború. Saját nemzete pedig ezért választotta meg. Róma ezért támogatta. Frigyes ezért egyezett meg vele. Mi lesz ebből?... Most még vasmarka van, itthon rendet kényszerít, de egyszer elemésztik a hatalmát. Ha más nem, az idő. S akkor nincs felsőbbség, amelyik még egyszer engedelmességet parancsol bárki uralkodónak ebben az országban. S ha lenne is, Pannóniának soha többet nem lehet becsülete Európa előtt... ha most végképp megcsalattatik. Tudnod kell ezt, András! S mindnyájatoknak ott Rómában!

András: Nos, bármilyen hihetetlen a füledben, Róma véleménye szerint Mátyás tökéletesen betölti azt a misszió...

Janus: (ingerülten) Miféle misszió?!!

András: Vissza kell szorítani a törököt.

Janus: Hányszor mondjam: az ujját sem mozdítja!

András: Miért mozdítaná? A szultán pontosan ismeri a magyar király katonai erejét. S ha Mátyás nem tartana ilyen hatalmas sereget, már régen letarolta volna az egész országot. S ki tudja, hol tartana? Nem kell ahhoz összecsapni a főeőknek, hogy eldőljön, ki az erősebb... Hunyadi úgy harcol a szultánnal, hogy elrettenti. Zseniális!

Janus: „Zseniális!" Nem lenne hatásosabb, ha szétzúzná? Elrettentés helyett?

András: Ahhoz nincs elég fegyvere. Pedig — ki kell, hogy józanítsalak — nem te voltál az utolsó magyar követ, aki (iróniával) „a nagy hadjáratra" akart gyűjteni. S tévedsz, ha úgy gondolod, hogy a király már nem hisz ebben a rögeszmében. Képes kockáztatni a jó viszonyát Rómával, egyre tapintatlanabb modorban írogat Őszentségének, amiért nem kap elég pénzt a „végső" leszámoláshoz.

Janus: Tudom én, mert a színlelt őszi hadjárat után a pápa sem bízik benne. És igaza lehet. Akármennyit küldene, Mátyás elherdálná a császári koronáért. Ez a tébolya...

András: Ugyan! Ellenkezőleg. Épp azért nem kap egyszerre többet, nehogy tényleg megkísérelje ezt az őrültséget... (éles iróniával) „végső leszámolás"!

Janus: (értetlenül néz Andrásra) Hogyan?

András: Engedd meg, hogy Romának több tapasztalata van ez ügyben. S ha nem lett volna elég az a számtalan halál és kudarc, amit ennek a naiv ábrándnak a bűvöletében szenvedett Itália népe, elég lenne az a szégyen is, amit szegény Plusznak hozott a Szentszékre Konstantinápoly alatt. Pedig ő is úgy indult el keresztes hada élén, hogy magára vállalt minden felelősséget, mert a konzisztorium már őt is leszavazta.

Janus: (dühvel) Kik vagytok ti ott? Mit akartok? Ha nem...

András: Ha nem a döntő összecsapásra készülünk? Valószínűleg mi vagyunk egész Európában az a kis csoport — egyedül! —, amelyik végleg leszámolt egy illusióval. Hogy a törököt külső erővel le lehet győzni.

Janus: (gúnyosan) Köszönöm.

András: Gondolkozz! (A falhoz megy, mutatóujjával „rajzol" rajta.) Itt a török, itt vagyunk mi. Szerinted hol rejtegeti a szultán a „főerőt"?

Janus: Oda vezényli, ahol kihívást kap.

András: Most hol van? Itt, vagy itt, vagy itt, vagy itt? Sehol barátom. És mindenütt. Ha most „kihívsz" félmilliót, tíz év múlva millós sereggel támad. Akik ma csecsszopók, húsz esztendő múlva elözönlhetik egész Európát. S tudod miért? Mert ébren tartjuk bennük a katonaszellemet. Mert mindig valami végső összeütközésre készülünk. De ne feledd: az ő népük még nem szokta meg az ekét, a kapanyelet, a kunyhót, a tűzhelyet. Ők szívesebben mennek hadakozni, mint a földet túrni. Ezért nem hívhatjuk ki őket soha „eldöntő" ütközetre. Övéké a nagyobb esély.

Janus: S akkor miért nem ezt hirdetitek? Megvárjátok, amíg minden püspökötök meghasonlik királyával (hisztérikusan), aztán egy rejtekhelyen fülébe súgjátok, mit kellett volna tennie, hogy hívebben szolgálja Róma taktikáját? (Hatalmas lendülettel belerúg az egyik székbe, az a falnak csapódik.)

András: Ebben igazad van, János, s épp ezért jöttem én, hogy mint régi barátod, megértessem veled.

Janus: (Izgatottan járkál, sírással küszködik, majd úrrá lesz magán. Közömbösen) Mondjad.

András: Más dolog tudni, hogy valami lehetetlen, s megint más...

Janus: Bevallani az ország előtt. De bennünket... (a mellét veri) ... bennünket miért kell az orrunknál fogva vezetni?!

András: Ahhoz, hogy a népben ébren tartsuk legalább az ellenállás szellemét, kell, hogy legyenek, akik hiszik is... feltétel nélkül.

Janus: Arra persze nem tudsz felelni, miért kell isten népeit egymásra uszítani. Miért kell Mátyásnak pápai áldással pusztítani a csehet, a lengyelt... Ezt is azért, hogy ébren tartsuk az ellenállás szellemét?

András: (Mímelt hivatalossággal, mégis komolyan.) Neked, Pécs püspökének tudnod kell, hogy a magyar király nem csehek és lengyelek, hanem huszita eretnekek ellen harcol.

Janus: (kiabál) Huszíták, huszíták! Azok is keresztények! S ha pogányok lennének is: em-be-rek!

András: (élesen) Elragadtatod magad, János! (enyhébben) Őszentsége s a Bíbornoki kar megítélése szerint ma nem a török, hanem az eretnekség a fő veszély.

Janus: (keserűen) Ezért zseniális tehát Hunyadi Mátyás... mert ébren tudja tartani (felcsattan) a butaság szellemét!

András: János!

Janus: Beszéljünk másról, András... ha van még egyáltalán beszélnivalónk.

András: (barátian, részvevően) Ne ingereld magad. Megértelek. Pihenésre van szükséged. Nálunk meggyógyulsz.

Janus: Készülnöd kellene az útra. Mit segíthetek?

Janus: Most még nem mehetek. Van még dolgom az itteniekkel.

András: (Karjára veszi a köpenyét, távozni készül.) Mikor jöhetek?

(Kintről zaj hallatszik. Kopognak, hívás nélkül Karvaly lép be. Meghajtja magát. Viselkedése zavart. S méginkább, amikor észreveszi Andrást.)

Karvaly: Elvégeztük, püspök úr, amit ránkbízott. Azazhogy azt a deákot nem találtuk...

Janus: Talán a vendégemet kerestétek. (Andrásra mutat) A követ. Rómából. (Andráshoz) Maradj még. Megismerkedhetsz a „bajtársaimmal"!

Karvaly: (Tőle szokatlanul illemtudóan, meghajtja magát.) Isten hozta, követ úr... (András bólint, Karvaly János felé) A kapitányt magunkkal hoztuk. (András az ablakhoz húzódik, láthatóan nem akar résztvenni a társalgásban.)

Janus: (Karvalyhoz) Kéretem. (Karvaly kinyitja az ajtót, intésére 1. és 2. nemes lépnek be, maguk előtt vezetve a kezénél megkötözött kapitányt. A két nemes meghajtja magát, a fogoly emelt fővel néz Janusra. Amikor észreveszi András, elfordítja a tekintetét.) Üdvözlöm az urakat! Hadd mutassam be kegyelmeteknek is... (András felé int, András feléjük fordul, biccent.) András püspök úr, régi barátom személyében Róma követét. (A kapitány szégyenkezve lehajtja a fejét. Janus reá mutat.) De miért kell ez a... tegyék szabaddá a kezét! (1. nemes leveszi a fogolyról a kötést. Janus Karvalyhoz) A többiek? Kondoros, Lajtai, Horvát uramék nem jöttek el?

Karvaly: Úgy gondoltuk, jobb, ha óvatosak leszünk... Odakünn strázsálnak.

Janus: Jöjjenek csak be! (2. nemes kimegy)

1. nemes: Nem árt, ugye, vigyázni, mert még úgy járhatunk, mint ez a szegény fiú.

Janus: (felkapja a fejét) Mit tudnak róla? Honnan tudják?

1. nemes: (Karvaly és 1. nemes zavartan egymásra pillantanak.) A pátertől.

Janus: A pátertől? A várba ment?

1. nemes: (tétován) Már nem... már nincs ott...

(Nyílik az ajtó: 2. nemes, Kondoros, Lajtai és Horváth — 3. és 4. nemes jönnek.)

Janus: (Az izgalomtól erőre kapva, meglepően fürgén a belépőkhöz siet) Köszönöm, uraim, hogy eljöttek. De ki se fújják magukat... Hívják vissza a pátert! Még valami bolondságot csinál. Azt mondják az urak, nemrég még a várban volt... Küldjenek lovasokat utána. Talán Buda felé... (Észreveszi, hogy az urak rendkívül feszülten, zavartan figyelik, magyarázkodni kezd.) Tudniuk kell az uraknak, hogy mi összeszólalkoztunk... Megbántottam... Úgy ment el tőlem... De nem lehet... Hozzák... Hívják vissza. Mondják meg neki, hogy mindenért megkövetem... Én nem gondoltam komolyan. (egyre zavartabban) Ne nézzenek úgy az urak. Értsenek meg. Franciscus a barátom, ha ő elhagy, nekem senki... A király is, ő is... lehetetlen! (Az urak kezüket tördelik, s lopva mindegyik Karvaly felé pislog. Karvaly magába roskadva, összetörten áll. Janus rosszat sejtve fordul feléje.) Hol van a páter? Mondjanak már valamit?

Karvaly: A páter meghalt... megöltem.

Janus: (A mellénél megragadva cibálja. Karvaly nem szól, tűri a püspök rohamát.) Mit tett? Szörnyeteg!

Kondoros: Nem ő tehet róla... a páter akarta. Belékötött. Mindenáron verekedni akart.

Janus: (Kondoros felé fordul) Franciscus? Verekedni? Mit hazudoznak... (1. és 2. nemes szólni készülnek, Janus rájuk kiált) Ne magyarázzanak... Cinkosok! (Hangja elcsuklik, megtántorodik. András odaugrik, székre segíti. Janus liheg. Karvaly felé) Azt hiszik, nem tudom, hogy régen készülnek erre? Hogy az útjukban volt?

Kapitány: Püspök úr, valóban, a páter akarta.

Janus: (Értetlenül mered a kapitányra, hosszan nézi. Higgadtabb, fáradtabb hangon.) Beszéljen!

Kapitány: Én csak annyit láttam...

Janus: Mit mondott a páter? Mit beszélt? Nekem azt mondja!

Kapitány: Azt mondta ennek az úrnak... (Karvaly felé int) eljött az ideje, hogy elszámoljanak. Mert hogy az egyezségük szerint nekik maradt valami dolguk egymással — békeidőre. Így mondta.

Janus: (Karvalyhoz) Miről beszél a kapitány?

Karvaly: Összekoccantunk a minap...

Janus: Hagyja. Tudok róla. És ezért?!

Karvaly: Én mondtam, hogy felejtsük el az egészet... Éppen most, amikor azt hittük... (fejével a kapitány felé int) kezd tisztulni az ügyünk. O odahívta az urakat, mind, és előttük arcul ütött. Le akarták fogni, ő kardot ránt ott. Láttam, hogy nem tudja forgatni, ki akartam ütni a kezéből. Akkor ő kétmarokra fogta, úgy jött nekem. Nem is mozdultam, csak úgy előretartottam... (mutatja) ...s akkor ő belefut. A nyakát vágta meg... az ütőerét.

Kondoros: De már nem is volt magánál, szegény. Folyton a szultánról akart valamit mondani...

Janus: (felkiált) Kiről???! A szultánról... (Feje előrecsuklik) Én öltem meg. (Megtántorodik. András tartja meg, hogy össze ne essen.)

András: Vizet! (Az egyik nemes odaviszi a vizestálat, s a ruhát. András dörzsölni kezdi János halántékát.) János! János!) (Janus felnyitja a szemét. Mintha mély álomból ébredne, körbetekint.)

Janus: Az urak még itt vannak? Igaz is... talán még nem tudják... András, magyarázd majd el nekik is... (az urak felé) uraim, a Szentszék Mátyás oldalán áll. Én feloldom kegyelmeteket az eskü alól... amit nekem tettek. (Az urak között morajlás, ijedt, kapkodó mozdulatok.)

Kondoros: Nem lehet, püspök úr... Mi nem hagyjuk el!

Többen: Nem hagyjuk el, nem hagyjuk!

Janus: Engem ne féltsenek... A király nem bosszúálló... Nem esik bántódásom. Kegyelmeteknek sem. (feláll) Felejtsék el az egészet. (Karvaly felé megy, a kezét nyújtja.) És bocsássuk meg egymásnak, amit meg kell bocsátanunk. (Karvaly elfogadja a püspök kezét, megcsókolja. Janus tovább lép, mindegyik nemesnek megérinti a vállát.) Kérni fogom az istent, ő se büntessen jobban bennünket. Úgy tudom, van tennivalójuk otthon is. Foglalják el magukat a gazdasággal. Keressék benne a kedvüket... Megbocsássanak, nekem pihennem kellene. (Karvaly elfogódottan néz Janusra, még egyszer meghajtja magát, kimegy.)

Kapitány: Rendelkezzék velem, püspök úr!

Janus: Köszönöm a türelmét, kapitány. Maga szabad ember. Nyugtassa meg a királyt, hogy János püspök nem harcol többet ellene. Ítéletét — betegségem miatt — itt várom meg, Medve-várában. (A kapitány biccent, katonásan megfordul, kifelé indul. Mikor az ajtóhoz ér, Janus megállítja.). És még valamit! (közelebb lép a kapitányhoz) Janus Pannonius pedig azt üzeni, hogy tiszta a lelkiismerete. Nem bánt meg semmit, de nagyon szomorú, amióta tudja, hogy becsapták. És félti a királyt, és végtelenül aggódik Pannóniáért, mert most már azt is tudja, hogy Róma mindnyájunkat ugyanarra a szerepre szánt. Rómának nemcsak az az érdeke, hogy szolgáljuk, hanem, hogy miközben szolgáljuk, szakítsunk széjjel minden köteléket magunk között. Róma ereje a mi meghasonlottságunkban van. Tagadjuk meg és áruljuk el egymást: alattvaló az uralkodót, nemes a pórt, paraszt a nemest, hívő a kétkedőt, rác a magyart, a magyar a csehet, fiú az apát, apa a gyermekét, s ki-ki önmagát, ha nem találna másban elég tagadnivalót — ezt kívánja Róma mindannyiunktól, hogy hűségünk az Egyház iránt feltételek nélküli legyen. Így mondd el! (A kapitány távozik.)

András: (a fejét csóválja). Mi értelme ennek, János?

Janus: (fáradtan). Erről kár vitatkozni. Ebben mi már sosem értünk egyet. (A székre roskad, a vizes ruháért nyúl, halántékára teszi.)

András: Mindenképpen kell orvost kerítenünk.

Janus: (legyint). Ne erről beszéljünk, András. (szembefordul Andrással) Meghalt Franciscus. (az ablak felé mutat) És ott van a fiú holtteste. El kell temetni őket. Én nem bírom.

András: Hívatok papot...

Janus: Hová gondolsz? Egy lázadót? Egy pártütőt — pappal? Ki merné kockáztatni?

András: Mit tegyünk?

Janus: Neked kell eltemetni őket!

András: Lehetetlent kívánsz. Ezt nem lehet titokban... A Szentszék a leghatározottabban...

Janus: A leghatározottabban elítélne érte. Ezt akartad mondani.

András: Ha még magánemberként jöttem volna... De éppen a Szentszék szolgálatában... Ez nem összeegyeztethető.

Janus: (hűvösen) **Hagyj magamra, kérlek. Pihennem kell.** (Feláll, az ágyhoz megy, végignyúlik, betakarja magát. Hátborzongató közönnyel.) **És ne zavarj többet, ha lehet.**

András: (Megszégyenülten, tétován az ajtóhoz megy, magára teríti a köpenyét. Viaskodik: nyitná az ajtót, visszacsukja. Janushoz megy, a homlokára teszi a kezét.) **Keresek orvost... Eltemetem a halottaidat. Reggel itt leszek.**

III. jelenet.

(Janus fekszik. Zsuzsanna a könyveket rendezgeti, közben az ágyhoz megy, hogy vizes ruhát cseréljen a püspök mellkasán. Újra a könyveknél van, amikor óvatosan, de zaklatottan belép András. Zsuzsanna pisszegő mozdulattal kéri, hogy csendben legyen.)

András: Elaludt? (fojtottan)

Zsuzsanna: (fejével nemet int) **Nagyon hevül.**

Janus: (felkönyököl, visszahanyatlik). **András?**

András: (gyorsan az ágyhoz megy. Janus homlokára teszi a kezét.)

Janus: Temettél? (András bólint) **Ezek ott voltak?**

András: Ezek is.

Janus: Kik még?

András: Barancs, Macsó, Ozora urai. A horváth és a bosnyák nemesek. Mögöttük egy egész hadsereg. Zágrábtól a Szerémig, s le Dalmáciáig, a tengerig, felbolydult méhkas az ország. Hatalmas erők szövetkeznek újra, s a szavadat várják mindenütt.

Janus: Semmi közöm hozzájuk.

András: Most már akkor sem mondhatnád, ha tényleg nem lenne.

Janus: (megint felemeli a fejét, könyörgően). **Vigyél magaddal!**

András: Minden utat a „híveid" ellenőriznek! (Janus feje visszahanyatlik, közömbös tekintettel nézi a mennyezetet.)

András: (Megszorítja Janus csuklóját. Szenvedélyesen.) **Fogadd a zendülőket, s ne hagy kétségben őket affelől, hogy vezérük leszel. De értesd meg velük, hogy Róma oltalma nélkül Mátyással szemben erőtlenek. Maradjanak, ha tetszik eretnek hitükben, de tartsák tiszteletben az egyház hatalmát, melyet — hogy garanciát kapjanak — fölöttük közvetlenül személyed képvisel. Megóvhatod az országot egy újabb belviszálytól, délen elejét veheted a vallásháborúnak, s közben célod felé is lépést teszel: elrettentheted a szultánt, ha a lázadó urak hadából rugalmas védővonalat szervezel.**

Janus: Nem harcolok többet.

András: Csak a békét kell akarnod! S megértened, hogy ennek már csak ez az egyetlen módja van.

Janus: Szavamat adtam a királynak.

András: Mátyás be fogja látni, hogy csak ellenségeiként láncolhatja magához a híveidet. Akik azért lázadtak, mert sokallták a terhet, amit a király a hadsereg fenntartásáért kényszerített rájuk, most háromszor akkora katonai erőt állítottak fel önként, csakhogy megvédjék jogaikat. Majd ad nekik a király valami formális privilégiumot, meg autonómiát, s eléri, amit erőszakkal el nem érhetett: önmagukat fogják megsarcolni a szabadságukért.

Janus: Hagyj ki engem a tervetekből, András! S ha van hatalmad...

András: Ha segítesz, lesz hatalmam!

Janus: Ha én...?

András: Amire akarod... Megszerzem neked az egyetemet, ha kell még!
Janus: (Hirtelen felül, mindkét kezénél megragadja András.). **Pozsonyt?!**

András: Ha tetszik Pozsonyt. Ha akarod akár Pécset is. És szervezhetsz annyi fakultást, ahányat jónak látsz. Még arra is kicsikarom a pápa engedélyét, hogy magad tanítsd a teológiát — Plotinoszod szerint!

Janus: (Hirtelen erőre kapva felül, az egyik ládához megy, egy köteg pergament vesz ki belőle. Izgatottan, euforikusan.). **Van egy kész tervezetem!**

András: (Ruhája ujjából ő is pergament vesz elő, az asztalhoz lép, kiteríti.). **Itt írd alá! És a pecsétedet!**

Janus: (Odalép, reszkető kezekkel aláírja, a fiókból pecsétet vesz elő. András eközben mécsest gyújt, s annak lángjánál viaszt olvaszt a pergamenre, átveszi Janustól a pecsétet, s beleüti.). **Akkor hát...**

András: (Elveszi Janustól a feléje nyújtott „tervezetet", a ruhájába rejti.). **Mit tehetek még érted?**

Janus: Talán a könyveim...

András: Biztonságba kell helyeznünk. Gondoltam rá, iderendeltem néhány embert. Segítségedre lesznek. (Janushoz lép, megöleli, visszavezeti az ágyhoz). **Nekem most el kell sietnem. Ahogy tehetem, visszajövök.** (Köpenyét magára teríti, az ajtóban — még mielőtt kinyitná, megáll.) **De föl ne kelj megint! Isten veled!** (Távozik)

(Janus végignyúlik az ágyon, betakarja magát, s az ágy melletti ládáról az Andrástól kapott díszes könyvet veszi kezébe, lapozgatni kezdi. Zsuzsanna lép be, karján tálca, azon kancsó, kehely. A tálcát az asztalra teszi, s miután látja, hogy a püspök el van foglalva, az egyik ládához megy, s folytatja a könyvek rendezgetését.)

Zsuzsanna: Ezekkel se leszek kész... azt mondja András úr, még ma elviszik innen az egészet. (Nem kap választ. Az ágyra néz: Janus kezéből kicsúszott a könyv, oldalra billent fejjel alszik.)

(Kintről zaj hallatszik. Zsuzsanna lábujjhegyen kiszalad, s néhány pillanat múlva két zsoldos kíséretében tér vissza. A katonák megilletődötten biccentenek az alvó Janus felé, majd Zsuzsanna néma utasításait követve, a könyvekkel foglalják el magukat. Az oszlopban álló kódexeket óvatosan a ládákba helyezik, s miután az egyiket telerakják, kicipelik a szobából. Zsuzsanna tekintetét követve az alvó Janus arcát látjuk — premier planban —. Az arc fokozatosan megfiatalodik, és megelevenedik. Janus a visegrádi palota teraszán áll, mosolyog. Mulatozó főurak, a király és Janus. A költő egyik kezében ugyanaz a kódex, melyet az imént láttunk. Janus állva olvas, szabadon levő kezével gesztikulál. Befejezvén az olvasást, a társaság harsányan nevet, „vivát, vivát" kiáltással ünneplik a költőt. Mátyás is nevet, tapsol, majd intésére megszólal a zene — vidám reneszánsz táncmuzsika —, s előlép egy apród, a kezében aranytálcával, azon virágkoszorú. Mátyás leemeli a koszorút, feláll. Janushoz lép, „megkoronázza". A zene hirtelen felerősödik, a főurak kórusban „vivát"-oznak. Janus bólogatva köszöni meg az ünneplést, majd leemeli fejéről a koszorút, tetszéssel forgatja, aztán távoltartja magától, s hunyorítva nézi. A koszorú eközben alakot vált, Janus a királyi koronát látja maga előtt, s ezt teszi vissza a fejére. Amikor Mátyás közelít hozzá, szabad kezével a koronához kap, s erősen a fejéhez szorítja. A király hirtelen mozdulattal a másik kezében levő kódexet ragadja el, megfordul vele, gyors mozdulatokkal lapjaira tépi, s azokat nagy ívben az urak közé hajítja. A sok fólia pernyeként lebeg a levegőben, az urak két kézzel kapkodnak utánuk, s ahogy sikerül megfogniuk egy-egy lapot, azok nyomban megannyi kódexszé alakulnak a kezükben. Mátyás újabb intésére a zene hirtelen elhallgat, Janus kardot ránt, s az urak közé ront. Azok valamennyien — mindkét kezükkel — magasba tartják könyvüket, miközben két apród lefegyverzi a kardjával hadonászó költőt. A hirtelen beálló néma csendben minden arc a király felé fordul. Mátyás alig észlelhető fejmozdulatára leeresztik a könyveket, s egyes oszlopba rendeződve Janus elé vonulnak. A kódexeket — szabályos oszlopot építve azokkal — leteszik előtte. Az egyik apród leveszi Janus fejéről a virágkoszorút, a másik pedig a költő kardjával elmetszi. Janus elkapja a szalaggá változott virágfonat egyik végét, s ahogy húzná maga felé, az egyre hosszabbra nyúlik. Az apród tanácstalanul néz a királyra, s annak újabb, néma intésére többször futva megkerüli a költőt, s a másik végénél kezében tartott virágfonatot szorosan a testére csavarja. Janus gúzsba kötve áll a mintegy méternyi magas könyvoszlop előtt, s értetlen, kérlelő tekintettel néz körül. Mátyás ismét int, mire a két apród megragadja a költőt, s a könyvoszlop tetejére állítja. Mátyás odalép, letérdel az oszlop előtt, acát Janusra emeli, s fennhangon, ünnepélyesen az Ad animam suam című vers utolsó sorait mondja — latinul.

„Vel silvis pelagove la e; momor omnibusz horis, Humana e duris corpora nata patria. — (Rejtsen bár el a tenger, az erdő; mindig az ember sorsa elől menekülj, mely csupa fájdalom itt".)

Amikor befejezi, feláll, újra felharsan a zene, s az urak megint fékevesztetten „vivát"-oznak. Janus előbb meghatódva figyeli a jelenetet aztán ő is nevet, könnyedén kiszabadítja karját, de mielőtt sikerülne teljes csendre intenie a társaságot hirtelen egy szerzetes ruhába öltözött alak töri át magát a tömegen, égő fáklyával a kezében, s egyenesen Janushoz siet. Megragyújtja a könyvoszlop négy sarkát, a fáklyát a földre dobja, s hátrálva megy visszafelé, amerről jött. Arca premier planba kerül, csak most ismerhető fel: Franciscus páter. Aggódó, könyörgő tekintettel nézi Janust, s közben hívó mozdulatokkal csábítja maga után. A kódexek egyre magasabb lánggal égnek. Janus arcát már-már elfedi a tűz, miközben mind szilajabbul szól a táncmuzsika.)

Janus: (Karjaival vadul hadonászik, a könyv amit melléhez szorított, nagyot koppanva a földre esik. Janus előbb nyöszörög, zihál, szeme felnyílik, s mint aki nem tudja, hogy ébren van-e vagy álmodik, tekintete mozdulatlan, csak a hangokra figyel.)

1. zsoldos: **Csak szabadabb lesz így a mozgása püspök úrnak, ha nem kell már ezzel az irdatlan sok könyvvel is bajlódni.**

Zsuzsanna: Csakugyan, még meg se kérdeztem, hová is viszi.

2. zsoldos: (1. zsoldoshoz). **Ne kotyogj te itten!**

Zsuzsanna: Miér kotyogna? Előttem csak nem titkolóznak?

1. zsoldos: **Magácska előtt nem, de a...** (halkabban) **...a püspök úr...**

2. zsoldos: (1. zsoldoshoz). **Abba hagyd már!**

Janus: (hirtelen felül). **Mondja csak, ember! Mondja! Hová indulnak a könyveimmel?!**

1. zsoldos: (megszeppenve). **András úr...**

2. zsoldos: **András úr úgy mondta, hogy megállapodtak... Pécsett lesz majd az egyetem...**

Janus: (ingerülten, de még önfegyelemmel). **A könyveim hol lesznek?!** (a 2. zsoldosra néz)

2. zsoldos: **Csak azt mondhatom én is, amit...**

Janus: Amit!

2. zsoldos: (társára mutat) **Ő tudja pontosan...**

Janus: (az 1. zsoldoshoz fordul) **Tehát?!**

1. zsoldos: **András úr arra kért, ne szóljunk, erről, maradjon meglepetés...**

Janus: (Egyre nehezebben tudja fékezni magát.) **Mégsem Pécsre?!**

1. zsoldos: **Ott nem lenne most biztonságos, amíg tart az ostrom...**

Janus: (döbbenten közbevág) **Ostrom?**

1. zsoldos: **Mátyás hadai körbezárták a várost, de András úr, éppen a püspök úr miatt, meg akarja békíteni a királyt. És hát András úr úgy gondolta, ezek a kódexek éppen jól jönnek — azt mondta: „engesztelő áldozatnak".**

Janus: (Halálra sápadtan felül, megtántorodik, majd erőt vesz magán, odalép az 1. zsoldoshoz. Két kézzel megragadja a mellénél, kétségbeesetten megrázza. Zihálva kiabál). **Velem ne tréfáljatok!!!**

1. zsoldos: **Hogy mernénk mi olyant a püspök úrral...**

Janus: Ki innen!

1. zsoldos: (lefogja Janus karját) **Ne izgassa fel magát, püspök úr, mert kénytelen leszek erővel...**

Janus: (Kirántaná a karját de a zsoldos egyre erősebben szorítja.). **Takarodjatok!!!**

1. zsoldos: (fejével az ajtó felé fordul) **Fiúk!** (Újabb két zsoldos lép be, a dulakodókhoz mennek, s lefogják a szabad kezével hadonászó Janust. Zsuzsanna eközben egy „Uram isten!" kiáltással a sarokba húzódik. Janus kétségbeesetten hadakozik, de néhány pillanat után feje előrecsuklik, s hirtelen elernyedő tartásán látszik, hogy eszméletét veszítette.)

1. zsoldos: **Legalább békén hagy egy néhány percre... amíg befejezzük a munkánkat.** (az újonnan jött két zsoldoshoz) **Fektessétek szépen az ágyába.** (Zsuzsannához fordul) **Te meg, tégy vele valamit!** (Zsuzsanna a fekvő Janushoz szalad, lekapja kötényét, az ágy melletti kancsóból vizet önt rá, majd dörzsölni kezdi vele a püspök halántékát.)

1. zsoldos: (újra az újonnan jött katonákhoz) **Most már ti is segíthettek. Legyünk már meg végre ezzel a sok kacattal!** (Két zsoldos a polcokhoz, kettő pedig a ládához áll. A polcnál állók dobálni kezdik a kódexeket, a másik kettő meg a ládába rakja azokat. Janus eközben kinyitja a szemét, megpróbál felülni, de visszahanyatlik, zihál, s hívó mozdulatokat tesz a jobb kezével.)

Janus: Te vagy az, Franciscus? ...de jó... írjad, amit mondok... Most, hogy az Isten rám bízott benneteket, hallgassátok meg...., de várj! a megszólítást. „Valamennyi eretneknek, Pannóniában!" hallgassátok meg okaimat, amiért a földi hatalmasságokkal perbe szálltam. (Zsuzsanna eközben tehetetlenül, riadtan áll, a négy zsoldos pedig félbehagyja a munkát, s zavart kíváncsisággal nézi a püspököt) **Mert nektek kell döntenetek érveim helyessége felől, s, ha úgy találjátok, hogy igazam volt, mostantól nem foghattok másért fegyvert, csak az én igazságomért. Nem harcolhattok csak a harcért, de tudnotok kell azt is, hogy amíg ára van — bármi legyen is — nem lehet béke a béke.**

2. zsoldos: **Biztosan imádkozik.**

3. zsoldos: **Ez a pogány?**

4. zsoldos: **Nekem úgy tetszik, a végakaratát mondja.**

1. zsoldos: **Kár, hogy nem érthetünk belőle egy szót sem. De ne mélázzatok már. Igyekezzünk!** (Folytatják a könyvek átrakodását. Janus már elhallgatott, s feje megint az ágyra hanyatlik. Néhány pillanat után Zsuzsanna felsikolt.)

Zsuzsanna: Uram, Jézus! (egészen halkan) **Meghalt.**

1. zsoldos: (tovább dobálja a kódexeket) **Mit kell azért úgy kiabálni?**

VÉGE

Jobbágy Károly hatvanéves

Az útnak indító megyétől lélekben soha el nem távolodott, s testben sem — mindig szakított időt megfordulni nógrádi költő-olvasó találkozókon, felkeresni szerkesztőségünket. Igaz, az utóbbi időben „perben" álltunk: mi, akik közeli barátainak valljuk magunkat, igyekeztünk rábírni őt annak belátására, hogy az általa igazul okoltnak vélt visszavonulás, s az ennek okán szenvedélyesen kifejtett meggondolások jobbára a félreértett túlérzékenység szülöttei. Legutóbb éppen születése napja közelén érkezett Salgótarjánba Balassagyarmatról, ahol a város díszpolgárává avatták — s hajthatatlannak mutatkozott váltig, bár nem kíméltünk időt és energiát.

Hatvanéves születésnapján itt és most tiszelettel köszöntve őt szerkesztőségünk és folyóiratunk olvasói nevében, mégis meggyőződésünk, hogy az irodalmi közéletről, közízlésről, alkotói szerepéről és személyiségéről általa e lapon is vallottak igazságtalanságait állítva, értünk is küldetéses költőként újra megleli helyét békétlen világunkban.

(A szerk.)

Mitől búcsú a „Szentendrei búcsú"?

A magyar nyelv gazdag az azonos alakú, de eltérő jelentésű szavakban, melyeknek ragozott egyes szám harmadik személye néha más jelentéssel is bír: mint vár(ni)—vár (erődítés); sir(ni)—sír (hely)... ezek közé tartozik a búcsú is, amely egyaránt jelenthet egyházi ünnepet (Szent István-napi búcsú) vagy búcsúzást (Búcsú a nyári laktól Babits). Akik nem ismerősek a szentendrei helyi szokásokban, azok a „Szentendrei búcsú" című versem hallatára, arra gondolhatnak, hogy én Szentendrén búcsúzom valakitől, vagy valamitől, pedig abban a versben az évenkénti augusztus 19-i szerb búcsúról írtam akkor, s ennek hajdani elmaradhatatlan résztvevőjéről, Vujicsics Tihamérról, tragikus halálára emlékezve.

Pár éve megjelent verses könyvemnek is ez lett a címadó költeménye és a fenti magyarázat átfutása után az olvasó már meg is nyugodhatna; íme érti, honnan a kötet hangulatos címe, s keresné mennyit ad vissza az a színes népi ünnepségből, vagy a tündéri kis város hangulatából, ha elolvasva a szűk — mindössze negyvennégy versből álló — gyűjteményt, nem ütné meg a költeményekből áradó búcsúzáshangulat, mely néha nyílt szavakban is kifejeződik. Így buggyan fel a kérdés: „Hát mégsem csak a népi búcsú leírása ez? Mitől is búcsú a SZENTENDREI BÚCSÚ? Kitől, vagy mitől vesz búcsút a költő?"

A kis kötet néhány versének keserű soraiban benne van a válasz is: a költészettől.

De hát lehet a költészettől búcsúzni? Hiszen a költő, amíg lélegzik, költő marad. Így látja és szólaltatja meg a világot.

Ezt hittem én is korábban, őszintén, s gyermekien, de az utóbbi években rá kellett jönnöm, hogy el lehet engedni a lenge líra kezét, különösen, ha sokat csalódott benne az ember. Vagy önmagában csalódott? Mindegy. A szomorúság előzi őt ebből a ligetből, távoli kószálásra, magányos bújdosásra.

Én a verset sosem „előre megfontolt szándékkal" alkottam meg, hidegen, versformákat, ritmust, rímképleteket méricskélve, közben a kritikára kacsintva: ezt biztosan megdicsérik. Rámszólt a világ: írj meg! És én engedelmeskedtem. Hittem magamban, hogy jogom van rá, mert úgy szólaltatom meg a körülöttem levő hangtalant, hogy az emberek felkapják a fejüket, s nem felejtik el szavamat. A visszhang is bizonyítékot szolgáltatott erre, forró sikerek ösztönöztek, kötteim meglehetősen nagy példányszámban jelentek meg, s volt, amelyik két kiadást is megért. Én azt hittem, ez a fontos. Ahogyan a pék is, ha sorba állnak a kenyérért, megnyugodhat, hogy érti a mesterségét. Én is csak a mondanivalóval törődtem. Én abból az iskolából jöttem, ahol a mester így szólt: „Mit bánom én, hogy Goethe hogy csinálja..."

Ám a kritika ezt nem méltányolta és nem volt olyan elragadtatott, mint az olvasók. Pályatársaim között is volt, aki gúnyos hangon emlegette fűtöttségemet és romantikus hangvételemet.

Jó annak, aki ilyenkor vállat vonva kijelenti: „Rólam szóló bírálatot nem olvasok!" — én azonban tanár vagyok és könyvtáros. Tisztelem az írást és azt is, aki megírta, úgy gondolom, hogy azt bízták meg vele, aki ért is hozzá, s hiszek benne. Ha rólam ír elítélőt, akkor is. Így lassan szétrongyolódott az önbizalmam, hitem önmagamban, enélkül pedig nem lehet a költészet szédítő magasában fellépni a vers vékony kötelére, leszédül róla a kísérletező. Elhallgattam hát. Féltem. Az utóbbi időben évek teltek el úgy, hogy semmit nem írtam. Talán a hiányommal akartam jelezni, hogy voltam valaha.

Észre is vették — az olvasók, akik szerették és hiányolták írásaimat, de a hivatalos irodalom, a szerkesztőségek, pályatársak nem. Nem kérdezték: Mi van veled? Sőt talán inkább örültek, hogy nem veszek el helyet előlük. Nyolc évig kötetem sem jelent meg, a Szeptemberi búcsú kéziratát a szerződésben leírt határidő után 5 évvel adtam le, de a kiadót sem érdekelte ez. (Nincs vele gond!)

Mert megváltozott az irodalom világa. Én még emlékszem arra, hogy ha verset vittem be egy szerkesztőségbe, mindjárt fel is olvastam, és érdeklődve hallgatták. Ma, ez elképzelhetetlen.

És megváltozott a költészet jelrendszere. A régi vers, amely leírt valamit, aztán boncolgatta a jelenséget, indulatokat kavart fel — ez meghalt. A „közérzetlíra" a maga sejtelmes, de nagyobb területet, a lélek szélesebb tartományait felölelő furcsa képeivel, megindult hódító útjára. Hogy mit változtatott versértésünkben, csak visszatekintéssel tudom lemérni. Én a TÉKOZLÓ ORSZÁG-ot megjelenésekor nem tudtam elolvasni. Vad képeitől visszaborzadtam, fülledt világa elriasztott. Második kötetemben vitaverset írtam JUHÁSZ FERENC-hez, emiatt sokan elfordultak tőlem, mert nem üdvözöltem ezt az újat kitörő lelkesedéssel. Alaptételeiben ma is vállalom ezt a verset, de már úgy nézem, mint jelenséget: ilyen voltam akkor. Mert húsz évvel az eposz megjelenése után, amikor az évfordulón Vas István megemlékezett róla, újra elővettem és gyönyörködve olvastam. A húsz év engem is megváltoztatott. Én sem úgy írok, mint annak idején, bár a közérthetőségre való törekvés ma is bennem él, az új hangú lírát — érve útjait, kísérem figyelemmel. Sokszor az író-olvasó találkozókon magyarázom, hogyan kell belelátni. De míg én a velük szemben türelmetlenek előtt a modern hangú költők létezésének jogáért szóltam, ők és híveik az én létezésem és működésem érvényességét vonták kétségbe, s adandó alkalommal, kíméletlen szavakkal szólták le „avult"-nak, „poros"-nak, s kiálltottak ki engem, a Petőfi útján járó maradinak.

Az irodalom világa egyre ridegebb és kegyetlenebb. Az én palóc szelídségem és érzékenységem elvérzett benne. Rövidesen rá kellett ébrednem, hogy hiába van mögöttem az olvasók táborának nagyobb része, lassan háttérbe szorulok. Ugyanakkor a szerkesztőségekben — ahol azelőtt otthon éreztem magam — kezdtem idegenné válni, gyanús személlyé, aki valami ósdit árul. Gyorsan értettem is a hosszú várakoztatásokból, 3—5—7 hónap, s hamarosan elmaradtam. No hiszen, nem csak én voltam ilyen helyzetben, mások is, korombéliek, de sok közülük nem érezte azt, amit én, s magas hivataluk, összeköttetéseik, vagy korábbi kitüntetésük megvédte őket attól, hogy éreztessék, vagy szemükbe mondják a szigorú véleményt. Én csak tanár vagyok, engem senki és semmi nem védett, s megszégyeníteni külön élvezet volt. Egyik költőtársam (szerkesztőségben dolgozott), akit én már sajnáltam új verseinek széthulló, prózai, semmitmondóan „modern" soral miatt, jóindulatúan figyelmeztetett: „Ha nem változtatsz a stílusodon, nem nagy jövőt jósolok neked!" Nem értettem őt. Túl az ötven éven, mit változtassak én és miért? Én is modern költő vagyok, legfeljebb érthető. Nem azért nem írok úgy, mint a ma megcsodáltak, mert nem tudnék, hanem, mert a versalkotásnak ez a módja nem tetszik nékem és restelném alatta a nevemet. Ezek semmi artisztikus elemet nem tartalmaznak, s nem tanulnom kellene hozzá, hanem felejteni mindazt, ami ifjúkorom óta, mint szépség lerakódott bennem.

A költői lét részegségéből kijózanított azonban mostani munkám is. Otthagytam iskolámban a tanári szobát és leköltöztem a könyvtárba. A 125 éves iskola 30 000 kötetes könyvtárának őre, függetlenített iskolai könyvtáros lettem. Egy csodálatos birodalom minden gondja és szépsége szakadt rám, rengeteg tanulsággal. Itt jöttem rá, mennyire harmadrangú szükséglet a rímekben, vagy rímtelen versekben megálmodott élet. A nagyhírű gimnáziumban hónapok telnek úgy, hogy verseskötetet (a kötelező, tanár által követelt anyagon túl) senki nem keres. Derülök néha az Írószövetségben egy-egy kortársamon, önteltségén, úgy vonul végig, mint akin a világ szeme — ő a nagy költő —, s nem jut eszembe idő, mikor ejtette ki nálunk a nevét valaki, s az, aki megszólítására sem méltat, nem sejti, hogy kötetét nem tudom senkire rátukmálni, nem akarják elolvasni. „Ki ez?" — kérdezi diák, tanár gyanakodva.

Ám mindezek miatt sokan fordíthatnának hátat az irodalomnak, hiszen mások is érzik ezt, velük sem bánnak különben. És azért még lehet élni, tovább írni, házalni a versekkel. Ha visszaadták itt, elvinni oda, majd amoda, valahol csak közlik, szánalomból, vagy mert ez a név annál a lapnál még valakinek számít. Az olvasó pedig semmit nem vesz észre, csak azt látja, hogy a név szerepel, sűrűn találkozik vele (hiszen sok a lap és a folyóirat). De hogy milyen áron? Menynyi megaláztatás, féléves, éves várakoztatás előzi meg a megjelenést, rimánkodás... a költő időnként bemegy a szerkesztőségbe, érdeklődik, megnyugtatják „a jövő héten", s pár hét múlva: „A következő számban..." Van, aki bírja ezt öregen is, halálig.

De én nem. Ehhez túl érzékeny, túl kemény és büszke vagyok. Egy vers, egy „cifra szolga" nem ér annyit, hogy hagyjam nevetségessé tenni magam. Inkább vesszen a költészet és vele együtt egész átverekedett életem.

Mert kicsit ettől is búcsúzom ezekben a versekben. Bizonyára felörlődtem a tusakodásban. Fáradtság, kedvetlenség, — kiégettség? — mind felsorakoznak reggel, felkeléskor és az emberben végtelen szomorúság terjed: „De jó lett volna, nem felébredni." Bármihez fognék, felcsendül belőlük a „Minek? Eh, nem érdemes!" A vállalkozások ereje elszállt, a bátorság elveszett. Lehet a test még ép, a szervek még úgy ahogy működnek és talán még sok évre való energiát őriznek, de az ember már nem az, aki volt, a hódító, a győzedelmes. Inkább élő halott. Sokszor érzem magam így, fedezem fel magamban az érdeklődés teljes hiányát.

Lám, mennyi búcsú, de mégsem a vég. Ez nem megy olyan könnyen. Az elindított élet tovább hömpölyög, s még jöhetnek könyvek az eddig megírt anyagból, de ezeket én már távolról nézem, mert új verset — legalábbis most így érzem — már többé nem írok.

Mert széttört bennem a líra, apró, felismerhetetlen darabokra. Csodálkozva állok roncsai előtt és nem tudom felidézni azt a pillanatot, amely megszülte, sem az indulatot, de önmagamat sem találom, aki ilyesmikre vállalkozott. Nem értem az indítékát, már nem gyönyörködtet. Olvasni sem szeretem. Untat. Helyette a valóság ránt magával, a megfogható anyagi világ, a technika és tudomány csodái. Egy ÉLET ÉS TUDOMÁNY az első betűjétől az utolsóig érdekfeszítő számomra, irodalmi lap, folyóirat évek óta nem volt a kezemben. S ezt nem büszkén írom, hanem szomorúan. Félek tőlük, nem tudom, melyik oldalon szúrnak belém, s nekem elég volt a szomorúságból. Inkább naplókat, memoárokat olvasok, életsorsok lázában élek, mint az álomkóros.

Néha nézem régi, jobb sorsra érdemes önmagamat, akit hetykén, csak szórakozásból — mint Csehov SIRÁLY-ának vadásza — lőttek le. S a legszörnyűbb, hogy odáig jutottam — vannak pillanatok... napok, amikor nékik adok igazat. S ez már a vég. Ilyenkor nem tudom elolvasni saját verseimet, de nem tudok másokéban sem gyönyörködni.

A világ, amely eddig minden sarokból rámszólt: „Írj meg!" — elhallgatott. Süket csönd vesz körül.

Hát ettől lett búcsú, a SZENTENDREI BÚCSÚ.

Jobbágy Károly